

Über dieses Buch

Dies ist ein digitales Exemplar eines Buches, das seit Generationen in den Regalen der Bibliotheken aufbewahrt wurde, bevor es von Google im Rahmen eines Projekts, mit dem die Bücher dieser Welt online verfügbar gemacht werden sollen, sorgfältig gescannt wurde.

Das Buch hat das Urheberrecht überdauert und kann nun öffentlich zugänglich gemacht werden. Ein öffentlich zugängliches Buch ist ein Buch, das niemals Urheberrechten unterlag oder bei dem die Schutzfrist des Urheberrechts abgelaufen ist. Ob ein Buch öffentlich zugänglich ist, kann von Land zu Land unterschiedlich sein. Öffentlich zugängliche Bücher sind unser Tor zur Vergangenheit und stellen ein geschichtliches, kulturelles und wissenschaftliches Vermögen dar, das häufig nur schwierig zu entdecken ist.

Gebrauchsspuren, Anmerkungen und andere Randbemerkungen, die im Originalband enthalten sind, finden sich auch in dieser Datei – eine Erinnerung an die lange Reise, die das Buch vom Verleger zu einer Bibliothek und weiter zu Ihnen hinter sich gebracht hat.

Nutzungsrichtlinien

Google ist stolz, mit Bibliotheken in partnerschaftlicher Zusammenarbeit öffentlich zugängliches Material zu digitalisieren und einer breiten Masse zugänglich zu machen. Öffentlich zugängliche Bücher gehören der Öffentlichkeit, und wir sind nur ihre Hüter. Nichtsdestotrotz ist diese Arbeit kostspielig. Um diese Ressource weiterhin zur Verfügung stellen zu können, haben wir Schritte unternommen, um den Missbrauch durch kommerzielle Parteien zu verhindern. Dazu gehören technische Einschränkungen für automatisierte Abfragen.

Wir bitten Sie um Einhaltung folgender Richtlinien:

- + *Nutzung der Dateien zu nichtkommerziellen Zwecken* Wir haben Google Buchsuche für Endanwender konzipiert und möchten, dass Sie diese Dateien nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke verwenden.
- + *Keine automatisierten Abfragen* Senden Sie keine automatisierten Abfragen irgendwelcher Art an das Google-System. Wenn Sie Recherchen über maschinelle Übersetzung, optische Zeichenerkennung oder andere Bereiche durchführen, in denen der Zugang zu Text in großen Mengen nützlich ist, wenden Sie sich bitte an uns. Wir fördern die Nutzung des öffentlich zugänglichen Materials für diese Zwecke und können Ihnen unter Umständen helfen.
- + *Beibehaltung von Google-Markenelementen* Das "Wasserzeichen" von Google, das Sie in jeder Datei finden, ist wichtig zur Information über dieses Projekt und hilft den Anwendern weiteres Material über Google Buchsuche zu finden. Bitte entfernen Sie das Wasserzeichen nicht.
- + *Bewegen Sie sich innerhalb der Legalität* Unabhängig von Ihrem Verwendungszweck müssen Sie sich Ihrer Verantwortung bewusst sein, sicherzustellen, dass Ihre Nutzung legal ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass ein Buch, das nach unserem Dafürhalten für Nutzer in den USA öffentlich zugänglich ist, auch für Nutzer in anderen Ländern öffentlich zugänglich ist. Ob ein Buch noch dem Urheberrecht unterliegt, ist von Land zu Land verschieden. Wir können keine Beratung leisten, ob eine bestimmte Nutzung eines bestimmten Buches gesetzlich zulässig ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass das Erscheinen eines Buchs in Google Buchsuche bedeutet, dass es in jeder Form und überall auf der Welt verwendet werden kann. Eine Urheberrechtsverletzung kann schwerwiegende Folgen haben.

Über Google Buchsuche

Das Ziel von Google besteht darin, die weltweiten Informationen zu organisieren und allgemein nutzbar und zugänglich zu machen. Google Buchsuche hilft Lesern dabei, die Bücher dieser Welt zu entdecken, und unterstützt Autoren und Verleger dabei, neue Zielgruppen zu erreichen. Den gesamten Buchtext können Sie im Internet unter <http://books.google.com> durchsuchen.

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

1212

DIETSCH

OF HET

NEDERDUITSCH IN \DUITSCHLAND

DOOR

Dr C.-J. HANSEN

BOEKWAARDER DER STAD ANTWERPEN, LID DER MAATSCHAPPIJ DER
NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE, TE LEIDEN, DER ZUIDNEDERLANDSCHE
MAATSCHAPPIJ VAN TAAKUNDE, BRIEFWISSELEND LID DER ACADEMIE
VAN OUDHEIDKUNDE VAN BELGIË, ENZ.

GENT,

ALGEMEENEN BOEKHANDEL VAN AD. HOSTE, UITGEVER

Veldstraat, 43

Drukkerij C. Annoot-Bræckman.

1876.

B 32

1212
B.32.

AAN DE BOEKERIJ
VAN DE
Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde
TE LEIDEN
in 1888 geschonken door
E. J. Hunsen

*Schulde aan de Maatschappij
der Nederlandsche Letterkunde, te Leiden.*

ONS DIETSCH

Antwerpen 15/5/76.

C. Hansen

OF HET

1212

B. 32

NEDERDUITSCH IN DUISCHLAND

DOOR

D' C.-J. HANSEN

BOEKWAARDER DER STAD ANTWERPEN, LID DER MAATSCHAPPIJ DER
NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE, TE LEIDEN, DER ZUIDNEDERLANDSCHE
MAATSCHAPPIJ VAN TAALKUNDE, BRIEFWISSELEND LID DER ACADEMIE
VAN OUDHEIDKUNDE VAN BELGIË, ENZ.

GENT,

ALGEMEENEN BOEKHANDEL VAN AD. HOSTE, UITGEVER

Veldstraat, 43

Drukkerij C. Annoot-Braeckman.

—
1876.

HOZTAM 270

HOZTAM 270

NED.
LETTERK.

HOZTAM

HOZTAM 270

HOZTAM

INHOUD.

	BLADZ.
I. INLEIDING. Belangrijk onderwerp. Oost- en Westdietsch. Doel en bewerking van dit opstel. Oostdietsche bronnen. Dietsche voortijd en Nederduitse natijd. Opwekking	2
II. HET DIETSCH. De Eekboom. Fritz Reuter. Taal-benamingen. Geschiedenis van het Oostdietsch of Nedersaksisch	7
III. HOOG- EN NEDERDUITSCH. Noord- en Zuidduitschers. Het Hoogduitsch: zijne vorming. Inplanting in Nederduitschland. Hoofdreden hiervan. Strijd daartegen. Zegepraal: stijfheid. Waarde der volksspraken. Taalvorming. Schrijven en spreektaal. Platduitsch: zijn invloed, zijne instandhouding, zijn lot.	12
IV. HET PLATDUITSCH. Kenmerkend onderscheid. Uitspraak. Vormenafslijting. Volkstaal en boekentaal. Platduitsche schrijvers. Hun doel.	24
V. NEDERDUITSCH BEWEGING. Platduitsche tooneeltoeppen. Taal-criterium. School. Kerk. Platduitsche of Hollandsche bijbel. Nederduitsch taalverbond	35
VI. PLATDUITSCH KRINGEN. In en buiten Duitschland. Kring te Leipzig. Gedichten van J. Fr. Ahrens en Dr. Klaus Groth, met aanteekeningen en algemeen bericht.	47

DRUKFEILEN.

Bladz. 9, reg. 6. v. o. *Westen*, lees *Oosten*.
" 15, " 16, v. b. *Walén*, " *Zwabén*.

ONS DIETSCH
OF
HET NEDERDUITSCH IN DUITSCHLAND.

I. INLEIDING.

Het opstel dat wij hier leveren, betreft een onderwerp zoo belangrijk voor de toekomst onzer taal en letterkunde, als het ten onzent weinig besproken wordt. Met en na den tweeden opbloeij der Dietsche letteren op het laatste der XVIe eeuw bekommerden zich weinigen met den vorigen zoo luisterlijken toestand onzer taal en de hooge waarde harer gewrochten, en waren de besten te nauwer-nood oppervlakkig daarmede bekend, tot dat over 50 jaren verscheidene hoogduitsche taalgeleerden als o. a. Firmenich, Mone, Hoffmann von Fallersleben, Graeter, enz. de aandacht der letterwereld in het algemeen, en der Nederlanderen in het bijzonder, daarop voor goed gevestigd hebben. Velen dank zijn wij daarom Duitschland verschuldigd, en thands is er geen geletterde Nederlander meer, die niet met trotschheid het rijke perelsnoer van den Heliand of de Psalmen tot Reinaert de Vos, van Jacob van Maerlant tot de liederdichters en de rederij-kers, als een bidsnoer aflezen kan.

Niet minder tijds schijnt er te behoeven om de Noord- en Zuidnederlanders tot het volkomen besef te brengen, dat in de Overhijnsche streken, in de dietsche landen

derwaarts over, eene bevolking van 10-12 millioenen huist, welker spraken gaar of niet van de onze verschillen, en dat er sedert 25 jaren aldaar eene kloeke spraakbeweging tot stand gekomen is, welke reeds heerlijke vruchten heeft afgeworpen, en die ons nader dan het Friesch, en schier zoo na toebehooren, als b. v. Cremer's Betuwsche novellen of de Westvlaamsche schriften van professors L. L. De Bo en Guido Gezelle.

Inderdaad, buiten Hubert Vandenhoven (Delecourt)'s *La langue flamande, son passé et son avenir. Projet d'une orthographe commune aux peuples des Pays-Bas et de la Basse-Allemagne*, 1844, en P. Lebrocqy's: *Analogies linguistiques. Du flamand dans ses rapports avec les autres idiomes d'origine teutonique*, 1845, die vóór de herleving der platduitsche letterkunde verschenen zijn; buiten enkele korte beschouwingen of beoordeelingen in Zuidnederlandsche tijd- en nieuwsbladen, kennen wij geen boek dat bepaald met het bewuste doel geschreven is, dan onze eigene: *Reisbrieven uit Dietschland en Denemark*, Gent, 1860 (351 blz.), onze studie *Over Reinaard den Vos en het Nederduitsch*, Brussel, 1864 (130 blz.), waarbij men de voorrede in onze overdichting van Kl. Groth's *Roodgieter Meester Lamp en zijne dochter*, Amsterdam, 1868, voegen kan, benevens onze verhandelingen op de Nederlandsche Taalcongressen van Leuven (1869) en Antwerpen (1873): over *Taal, volk en onderwijs*, en over *Staats-, volks- en taalgebied: onze plichten*, en enkele verspreide schriften van minderen omvang.

Zoo wordt b. v. in de overigens zoo verdienstelijke heruitgave van Nieuwenhuis' Woordenboek (1855-1868) op het artikel *Taal*, het Nederduitsch (nedersaksisch of platduitsch) niet eens onder de Germaansche talen opgegeven. Het is waar, dat men in nadere tijden, bij onze Noor-

derbroeders gunstiger over het bestaan van het Oostdietsch oordeelt, blijkens o. a. 's heeren G. J. Dozy's bijdrage in de Vaderlandsche Letteroefeningen (1866) over Klaus Groth en het Nederduitsch, en die van heer C. M. Vos over Fritz Reuter, in hetzelfde tijdschrift, 1867. Maar dit is ongeveer ook alles; geen werk kennen wij met het bepaalde doel van erkenning en toenadering geschreven, dan wellicht het in 1874 verschenen *Algemeen Nederduitsch en Friesch Dialecticon* van Johan Winkler¹, en het aangekondigd werk van Joh. A. en L. Leopold, getiteld: *Van den Weichsel (de Wyssel?) tot de Schelde*, (Nederduitsche dialecten in dicht en ondicht, Gronigen, J. B. Wolters), waartoe en waarop wij elken Dietschen taalkundige en Dietschen taalminnaar ten sterkste aanraden, betrekkelijk bij te dragen en in te schrijven. De sterkste uiting in onzen zin troffen wij wel aan in Onze Tolk, 1874, n° 44, waarin heer (Marius), Fritz Reuter besprekende, getuigt dat het Nederlandsch voor het middenpunt der Nederduitsche tongvallen gelden móet.

..*

Het opstel dan, of de verhandeling welke hier voorligt, is geene stelling, geene beoordeeling, geene studie, maar een veelzijdig — niet alzijdig — overzicht der Platduitsche toestanden, met betrekking tot de toekomst van het gemeenschappelijk Dietsch. Het is het losvormige maar grondvaste werk eens mans van overtuiging, die zijnen Westdietschen landgenooten de driedubbele blijmare der daarstelling van een Nederduitsch Taalverbond, van een Nederduitsch Tooneel, van eenen Nederduitschen Bijbel in Duitschland te verkonden had, — met bijvoeging van doorslaande proeven, hoe hoog de platduitsche dich-

¹'s Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1874, 2 d in-8°.

ters, ook luimiger wijze, hunne moedertale schatten, en hoe licht een algemeen verstaanbaar Dietsch te schrijven ware. Gaande-weg heeft Steller echter noodig geacht daaraan, als toelichtende inleiding, zekere zijdelingsche beschouwingen vast te knopen, hetgeen een tamelijk omslachtig geheel heeft opgeleverd, waar hij den « goet-jonstighen » lezer met indeelingen en inhoudsopgaven zal trachten doorheen te leiden.

Voor deze beschouwingen, waarin men ons enkele, naar den aard des arbeids onvermijdelijke herhalingen gelieve ten goede te houden, zijn wij in de gelegenheid geweest, buiten de ter plaats aangehaalde schriften, voornamelijk Klaus Groth's voortreffelijke verhandeling: *Ueber Mundarten und mundartige Dichtung* (Berlin, Georg Stilke 1873), en Dr. Gustav Dannehl's eveneens belangrijke bijdrage: *Ueber niederdeutsche Sprache und Literatur* (X. Serie, Heft 219-220 der Sammlung gemeinverständlicher wissenschaftlicher Vorträge herausgegeben von Rud. Virchow und Fr. v. Holtzendorff. Berlin, Carl Habel, 1875), te raadplegen. Aan deze gewichtige bronnen, vooral aan de eerste, hebben wij ruim geput voor de samenstelling onzer beschouwingen over Hoog- en Nederduitsch, over Platduitsch en Nederlandsch, over Platduitsche schrijvers en hun doel. Zoo doende bevat ons opstel tevens het gewichtigste van hetgene de beste Noordduitsche taalijveraars over hunne en onze moedertaal gedacht en geschreven hebben.

..*

Indien de geweldige strijd der XVIe eeuw voor de lands- en gewetensvrijheid, dien de Noordnederlanders ongeholfen, dus ook eenzijdig moesten voortzetten, terwijl de Zuidnederlanders eeuwen lang nog dieper dan

vroeger onder het vreemde slavenjuk buigen moesten, voor gevolg heeft gehad, dat de Dietsche voortijd ongeacht en vergeten was geraakt; — indien de aaneenschakeling der staatkundige gebeurtenissen den Hollander heeft aangespoord in dien geest van eenzijdigheid, van uiterste eigenzelveigheit zich op te sluiten, terwijl de tot bewustheid ontwaakte Vlaming de volheid zijner stamkracht, tegenover het ingrijpende fransch- en waalschdom, aan de bevestiging zijner nederlandsche taaleenheid met het Noorden heeft moeten toewijden, zoo dat beiden, Hollander en Vlaming, het eer gevaarlijk dan wenschelijk achten mochten, eenen breederen blik op het Dietsche taal- en volksgebied om zich heen te slaan, — dan achten wij in tegendeel thands de tijd gekomen, bij de veralgemeening van licht en waarheid op ieder gebied der menschelijke bemoeiing, dat alle willekeurige afsluiting, alle berekende, stijfhoofdige loochening, schadelijk, ja verderfelijk werken moet.

Daarom roepen wij den Hollander als den Vlaming toe: het hart omhoog! *Go ahead*, Nederlanders, waar het geldt aan het hoofd te staan van den Nederduitschen stam, door taal en letterkunde. Miskent de waarheid niet, en erkent het licht dat daget in den Oosten. Geeft niet moedwillig de helft van uwen eigendom prijs, indien gij zelve wilt behouden blijven. Wat Dietsch is, hoort u toe, daarvoor hebt gij gestreden en geleden; verloochent geenen druppel van het Dietsche bloed dat gij in roem en grootheid verheven hebt, opdat het niet buitenom u gedijje, en gij niet eindiget te buigen, waar gij tronen moogt en kunt. Zoo rechtsverkrachting eene misdaad is, dan is rechtsverzakking, eene lafheid, eene schande. Wanneer gij, Vlaming,

tegen den zuidelijken stamvijand, die uw dietschdom onder schijn-zachte vormen versmachten wil, met Steller dezes beraden uitroept: “ Geen vrede dan na bevrediging; ” wanneer gij Nederlanders uit elke streek erkent, dat de vrede met den dweepzuchtigen gewetensvijand alleen op Rede te grondvesten is, zoo weest ook redelijk en bevredigt uw geweten door het erkennen uwer nederduitsche rechten, naast het volbrengen uwer nederduitsche plichten.

Ons Staatsvaderland zij Holland of België, ons Volksvaderland zij het dubbele Nederland, ons Taalvaderland zij het schoone rijkbespraakte Dietschland.

Het Vaderland is nooit te groot!

II. HET DIETSCH.

Ik weet een Eekboom, dé staeit an de See
De Noordstorm bruust in sin Knaest,
Stolt rekt hé de mächtige Kroon in de Höö,
Soo is dat al dusend Jaar 'weest.

Kein Minschenhand

Dé hett 'em 'plant,

Hé rekt sik von Pommern bet Nedderland.

Dit zijn de woorden van eenen pas ontslapen dichter, van wien een niet minder beroemd man, Dr. Klaus Groth, getuigen mocht: « Wij hebben zijns gelijken nooit gehad en krijgen dien nimmer weêr. Lessing, Goethe, Schiller, noemt ze allen onze groote mannen, Klopstock en Herder daarbij, of zoovelen ge maar kent, ze zetten toch altijd zoo'n ernstig gezicht; met een lachenden mond zeggen wat schoon is, dat was in het Duitsche rijk nog niet uitgevonden. » — De taal waarin Fritz Reuter schreef, en waarin de voorgaande verzen zijn gedicht, is de platte Meklenburgsche spraak, en de boom, de Eikenboom

waarvan hij gewaagt, de reuzenboom die zijne takken wijd en zijd, van Koningsberg en de Russische Oostzeegewesten tot bezuiden Duinkerke in Frankrijk uitstrekt, is het Nederduitsch, het Dietsch.

:

Onzer tale benamingen zijn vele; doch wachte men zich die onder elkanderen te verwarren. Intusschen is haar oudste, haar kortste, haar meest beduidende en omvattendde naam, het Dietsch, dat letterlijk Volkstaal zeggen wil; ook zijn de grootste taalkundigen, als o. a. prof. Jonckbloet, van gevoelen, dat men ze *Dietsch* heeten moest. De benaming *Nederlandsch* is eerst sedert een vijftigtal jaren bepaald in zwang geraakt, en dit wel naar het voorbeeld van Grimm en andere Duitschers¹.

Vóór dien tijd noemde men ze in de Nederlanden meestal Nederduitsch, of eenvoudig weg Duitsch, hetwelk laatste echter te veel omvattend luidt en aanleiding tot verwarring geven konde, hoewel, ter loops gezegd, het Hoogduitsch niet meerder recht heeft, zich die algemeene betiteling uitsluitend toe te eigenen. Enkele malen werd zij Belgisch geheeten, naar het latijn, veelmaals zoo als heden nog, Vlaamsch of Hollandsch; doch dat deze benamingen enkel door eene redekundige figuur, die het deel voor het geheel neemt, kunnen gerechtvaardigd worden, begrijpt ieder die nadenken wil.

¹ Volgens heer P. J. Cosijn, in den Gids 1874, zou IJpey haar eerst in 1812 gebezigd hebben. Dit is eene dwaling, te oordeelen reeds naar een drietal werkjes: *Politica*, van Lipsius, door Marten Everaerts "overgheset in nederlantsche sprake" (1590); *Catechismus*, ... "ghetranslateert in onse nederlantsche spraecke....." Thantwerpen, Jan Verwithagen, 1563, en "Warachtighe beschrijvinghe van den standt der Religien... wt den Franchoyse in Nederlantsche tale... overgheset.. Anno 1567 (waarschijnlijk door Fruytiers, z. *Bibliographische Adversaria*, van Martinus Nijhoff, 's Gravenhage, 1875, bl. 121), welke mijne aandacht hebben gewekt.

Hetzelfde geldt voor den naam Saksisch (ook Sassisch) of Nedersaksisch, waarvan onze oosterburen zich vroeger bedienden, en dat dan het Dietsch beduidde van de Saksers die de nederstreken Duitschlands bewonen, in tegenstelling van de Opper-Saksers, die eenen tongval van het gewijzigde Zuidduitsch spraken, waaruit zich allengkens, en ten slotte met Luther, de hoogduitsche schrifttaal ontwikkeld heeft. Anders is het gelegen met het woord Platduitsch, waarvan de Noordduitschers zich heden bedienen, en dat niet in den abstracten zin van plat, gemeen Duitsch, maar in den concreten zin van Duitsch der platte, laaggelegene landen moet worden opgevat. Indien Nederland zeer waarschijnlijk als eene verkorting van Neder-Duitschland, *Germania inferior*, moet worden beschouwd, dan zijn Nederlandsch, Nederduitsch en Platduitsch eensbeduidend in den grond; doch zijn ze het thands nog, na de bijzondere toepassing van elk dier woorden? Het Nederduitsch — in tegenstelling van Hoogduitsch, — of beter nog het Dietsch — in tegenstelling van Duitsch, — verdeelt zich in drie gesprokene of in twee geschrevene tongvallen. Vlaamsch en Hollandsch, hoewel in uitspraak en wijze van uitdrukking, als volks-spraken, tamelijk onderscheiden, versmelten zich in de Nederlandsche schrifttaal, die allengkens haren beschavenden invloed ook op de gewestelijke spraak geldend maakt, zelfs in het zuiden; — maar ten gevolge van staatkundige gebeurtenissen en groote oorlogsberoerten, is het den stambroederen in het Westen, tot heden toe, niet mogen gelukken, hunne Nederduitsche volksspraken, schriftelijk en letterkundig aan het Nederlandsch te verbinden, hoewel men b. v. slechts het onlangs verschenen *Algemeen Nederduitsch en Friesch Dialecticon*, van den geleerden Winkler hoeve open te slaan, om zich te overtuigen, dat menige Platduitsche tongval

dichter bij het geschrevene Nederlandsch komt dan zoovele tongvallen uit Vlaanderen en Holland. Dit is eene natuurlijke, schoon betreurlijke daadzaak, die echter met der tijd kan en zal verholpen worden. Laat ons dus voorshands voortgaan, onze rijke, geliefde moedertaal Nederlandsch te heeten, voor zooveel wij haren algemeenen roem in Noord en Zuid vestigen willen; laat ons daarbij echter nimmer vergeten, dat zij in het Oosten door ruim 10 millioenen Noordduitschers gesproken wordt, wier geschreven platduitsch maar éénen stap meer van ons aflight, en verzaken wij nimmer aan hare benaming van Nederduitsch, veel minder nog aan het oude Dietsch, dat hare volle uitgebreidheid over een gebied van ietwat 18 millioenen taalverwanten te kennen geeft. Laat vrij ook onze Oosterbroeders de gemeenschappelijke taal, zoo als zij die spreken en schrijven, hun Platduitsch noemen; dat haar de Engelschman *low-dutch* (*dutch of the low-land*), en de Franschman *bas-allemand* in tegenstelling van *haut-allemand* noemen; herinneren wij ons enkel hier, dat menige geleerde onzer Nederlanden, als o. a. de beroemde Stevijn, van Brugge, haar insgelijks *plat Dwytsch* heeft genoemd, en dat wij zelve, hier te Antwerpen, wanneer een vijand des lichts of der volkstaal ons eene erge lastering tegen de waarheid opdreunt, hem in verontwaerdiging toesnauwen: *ge liegt, da's plat-dôtsch!* Doch haar weidsche titel zij en blijve Dietsch, Dietsch dat naast Duitsch, tevens op de beste wijze het vormelijk onderscheid te kennen geeft, dat oudere fransche schrijvers door *thiois* en *tudesque* schijnen uitgedrukt te hebben.

* * *

Wij zegden hooger dat twee der drie tongvallen van het Dietsch — het Vlaamsch en het Hollandsch — zich met elkander hebben kunnen versmelten, om de rijke

Nederlandsche taal en letterkunde te vormen, terwijl het Saksisch tot hiertoe daarin niet heeft mogen gelukken. Oudere gedenkstukken uit de 8^e en 9^e eeuwen, als de *Nederduitsche Psalmen* en de *Heliand* zijn niet bepaald als Oost- of Westdietsch te onderscheiden; het is in andere woorden niet met zekerheid uit te maken, of zij in de Nederlanden, dan wel in Noordduitschland vervaerdigd zijn; onze Reinaert de Vos, Boendaele's Dietsche Doctrinael, vele andere Westdietsche schriften, honderden liederen gingen naar het Oosten over, en werden aldaar als van zelfs in de gewestspraak overgegoten gedurende heel den loop der middeleeuwen; vele dezer liederen trokken met de vlaamsche en hollandsche landverhuizers mede, die onder het zingen van *naer Oostland willen wi varen* aldaar woeste en verwoeste landen gingen bebouwen en steden grondvesten, gelijkvroeger duizenden Saksers naar Vlaanderen waren verplant geworden. De nedersaksische taal leefde in tal van chronijken, wetten, oorkonden en volksboeken, en in den grooten bloeitijd der Hanze, was zij schriftelijk zoo zeer tot het westelijk Nederduitsch genaderd, dat een Westfaalsch boek b. v. zich geleidelijk lezen liet. De godsdienstige en staatkundige beroerten der Nederlanden, ter eene, en de stroom van hoogduitsche predikanten, die met Luthers oorspronlijken bijbel in de hand, den letterkundigen naäpers kwamen de hand geven, om in Noordduitschland het nederduitsch ook bij het volk te ondermijnen, hielpen die gelukkige toenadering verwijderen, zoo niet verijdelen. Een brief van Dr Klaus Groth in de *Neue Zeitung* van Bredsted van 18 februari, helpt die laatst bedoelde vervolging, naar het gezag van echte bewijsstukken, door Scheller medegedeeld, vaststellen. Toch ziet men nog in de tweede helft der XVIe eeuw geloofspredikers uit de Nederlanden dietsche gemeenten in Noordduitschland be-

dienen, alwaar vele duizenden bijbels, gezangboeken, catechismen, enz., in het Saksisch waren verspreid. Tot in het begin dezer eeuw werd officieel platduitsch gepredikt; een burgemeester van Hamburg, die over weinige jaren gestorven is, wilde in den Senaat schier niets anders dan de volkstaal spreken. Wie een gedacht vormen wil over den rijkdom der oostdietsche of platduitsche letterkunde, raadplege Kinderling's nog zoo onvolledige *Geschichte der niedersächsischen oder sogenannten plattdeutschen Sprache*, of Scheller's *Bücherkunde der Sächsisch-Niederdeutschen Sprache*; uit dit laatste schrift zal hij vernemen dat alleen de boekerij van Wolfenbüttel niet min dan 1800 platduitsche werken bevat.

Doch wat meer dan dit alles zegt, is dat de dietsche bevolkingen in het Oosten, zoo min als de onze, hunne zoete "moderspråk" verloochend hebben. Nog heden ten dage is het bewezen, dat 5-6 millioenen stambroeders aldaar zich in het nederduitsch verloven, en het laatste woord met hunne ouders wisselen. Ook kan geen pastor, rechter, geneesheer, noch welke ambtenaar ook, in die platte zeestrecken zijne diensten naar behooren vervullen, zonder de volkstaal, het platduitsch machtig te zijn.

III. HOOG- EN NEDERDUITSCH.

Alvorens tot de nadere beschouwing van het zusterlijk Platduitsch over te gaan, achten wij het niet ongepast eenige regels toe te wijden aan het onderzoek der verhouding tusschen hoog- en nederduitsch in Duitschland, al ware het maar om eens te meer vast te stellen, dat het platduitsch volstrekt geen tongval van het hoogduitsch is, en dat dit laatste enkel een versierde tongval van den opperduitschen taaltak uitmaakt.

Oorspronkelijk zal de geheele germaansche volksstam wel eene zelfde taal gesproken hebben, welke de Noorder- en

Zuidergermanen, Scandinaven en Opperduitschers, door zeeën en bergen van de Middengermanen gescheiden, eenzijdig hebben ontwikkeld, terwijl deze laatsten de grondtaal het zuiverst hebben bewaard.

Het is zeer waarschijnlijk door hunne onmiddellijke aanraking met de Slawen, dat de Zuidduitschers die blaas- en sisklanken hebben aangenomen, waardoor het geheele consonantenstelsel, spelling en uitspraak samengenomen, van *v* op *b*, van *b* op *p*, van *p* op *f* of *pf*, van *d* op *t*, van *t* op *s* of *tz*, van *k* op *ch*, vooruit gesprongen is, waarom ook het Nederduitsch algemeen welluidender geacht wordt.

Dit moet zoo wat in de 5^e eeuw zijn geschied, en ten bewijze daarvoor dient o. a. de omstandigheid, dat de nederduitsche tongvallen elkander zoo na gebleven zijn, terwijl de hoogduitsche onderling zeer verschillen.

In het begin der XVIe eeuw was het algemeene Duitsch, dat zijnen eenheidsnaam niet vóór Hendrik I verkregen had, in vele tongvallen verdeeld, die dus in het zuiden merkelyk ondereen verschilden, terwijl het omtrent dien tijd is, dat het Nederlandsch, meest ten gevolge van staatkundige gebeurtenissen, zich heeft afgetwijgd.

Voor het Hoogduitsch heeft Gottsched de groote verdienste gehad, krachtig tot de schrijfeenheid mede te werken; de Zwitser Haller o. a. veranderde zijne schriften naar het voorbeeld van gemelden spraakkundige, die professor te Leipzig was. Aldus is de duitsche taaleenheid niet oud, en jaarteekent zij iets meer dan over 100 jaren. Luther, gelijk reeds meer is aangemerkt, heeft de 3de of hoogduitsche schrifttaal niet gevormd, minder nog uit alle gewest-spraken samengesteld, hij heeft hoogstens eenige platduitsche woorden opgenomen, en bezigde zijn Mansfelder dialect, naar de kanselarijtaal van 't Keurvorstendom Saksen gezuiverd, zoo als hij zelf erkent. Hij liet nog veel arbeids over; Zwingli o. a. schreef nog zwitsersch.

Wat de Nederlanden en het Nederduitschland daarbuiten betreft, in deze laatste streken bleef de moedertaal nog langen tijd in eere. Daar konden nederlandsche predikers als Henrik Moller van Zutfen (die in 1524 bij Heide verbrand werd), in Bremen als in Ditmarschen, ja van Duinkerke tot Koningsberg in hunne westdietsche taal verstaanbaar het woord voeren. Later heeft het hoogduitsch zich eenen weg weten te banen tot zelfs in het catholiek geblevene Westfalen, welks volksspraak van de hollandsche zich nauwelijks onderscheidt, terwijl het hervormde Nederland zuiver dietsch gebleven is. Hieruit leert men dan, dat staatkunde meer dan goddienst bij macht is, te binden en te scheiden; zoo heeft dan ook Zuidduitschland, hoewel roomsch gebleven, toch Luthers verbeterde taal aangenomen.

Door een en ander is bewezen, dat Luther de hoogduitsche taal niet geschapen heeft, noch dat zijn godsdienstige invloed het hoogduitsch in het noorden heeft ingeplant, al moge veel later de Wittenbergsche geestelijkheid het hare daartoe bijgedragen hebben.

* * *

De hoofdreden dier inplanting ligt ook niet in den hooger en bloei der letterkunde, die eerst in de XVIIIe eeuw begon. Toenmaals stond zelf het Nederduitsch over de westergrens in hoogen bloei. Opitz, het hoofd der eerste Slezische dichterschool, arbeidde naar hollandsche lessen; het tooneel zelf was eene nabootsing van 't Amsterdamer; Vondel, Cats, Heinsius werden in Noordduitschland gelezen; Leiden bleef nog honderd jaren de hoogeschool, waar tot Canitz en Brockes hunne verskunst van daan haalden; de meeste dichters van Opitz' schole waren Platduitschers, als Simon Dach, Rist en Rachel; verscheidene hunner

dichteden zoowel in neder- als in hoogduitsch, zoo als o. a. Dach, wiens beste stuk (Antjen van Tharau) nederduitsch is.

Het moge dus wel wonder schijnen, dat het hoogduitsch gezegepraald heeft, en dit is voornamelijk toe te schrijven, ook volgens de getuigenis van den grootsten platduitschen dichter en taalgeleerde, aan de *Naäpingszucht en de neiging der Nederduitschers in 't bijzonder, om zichzelf klein te achten en hun ideaal in den vreemde te zoeken*. Dit ondervinden wij Nederduitschers van Belgie nog dagelijks, en daaraan hebben wij juist onze groote vernedering tegenover Walen en Franschen te wijten! Zoo gelijk men vroeger latijn schreef en dichtede, zoo volgde men nu Opitz op het spoor, die eenvoudige formules aangaf, voor de kunst om regeljuiste verzen te schrijven. Sleziën, pas verduitscht, had geen eigen dialect als Franken, Walen of Nedersaksen. Zijn voorbeeld en dat der Slezische dichterscholen werd als eene aardigheid nagevolgd. De nieuwduitsche poëzie die met Claudius begon, reikte eindelijk de hand aan de Wittenbergsche geestelijkheid en de niet min voorname kanselarij; weldra was ook de school gevolgd, en tusschen al die grootmachten in, hijgde en hijgt het volk, dat men echter niet versmachten kon, hoewel het daardoor veel de zuiverheid zijner sprake inboeten moest, die meer en meer van vormen afsleet en zich in verschillende richtingen van de eenheidstale van Reineke Vos en Lauremberg verwijderde.

Men mag dus wel zeggen, dat schier het toeval hier gebood, indien men, als hooger, de reden niet vond in ijdelheid en demoedige bescheidenheid, die meer kwaad deden aan het Platduitsch, onder voorwendsel van beschaving door kerk en school, dan alle andere oorzaken te zamen genomen.

* * *

Doch ging dit alles niet zonder strijd. Men leze slechts Laurembergs Schertsgedichten, hoe vinnig en raak hij tegen het vreemdduitsch uit vaart. Voorts regende het — tal van geleerde verhandelingen, schoolprogrammen, dissertatiën, vaak in latijn; taalvorschers, geschiedschrijvers, politiekers en opvoedkundigen mengden zich in den kamp voor de moedertaal¹. In 1704 schreef een Reinhard Raupach nog tegen het Meissensch dialect (dat men weder ten onrechte voor het zuiverste hoogduitsch gehouden heeft), en verkreeg door zijn schrift den doctorhoed te Rostock.

Doch het lot had beslist wel 50 jaar vóór het eerste classieke werk in het hoogduitsch verscheen, en wel 25 jaren voordat Gottsched eene duitsche letterkunde wilde stichten. Hij zelf was een Platduitscher en moest hoogduitsch leeren, gelijk een Vlaming dit tegenwoordig doen zou.

De XVIIe en XVIIIe eeuwse voorstanders van het neêrduitsch in Deutschland waren bepaaldelijk vijandig tegen het hoogduitsch gezind, en hierin ziet Groth eene reden te meer waarom hunne pogingen mislukten, daar de staatseenheid Duitschlands reeds werd voorgevoeld, en de besten uit den lande eer toenadering dan verwijdering zochten.

* * *

Langen tijd heerschte nu in heel Deutschland het stelsel van Opitz, die alle provincialismen bande, en van Gottsched

¹Onder anderen in de XVIe eeuw, de geschiedschrijver Albert Cranz, die het gesis der hoogduitschers afkeurt; Nathan Chytraeus, de maker van het groote Nederd. Woordenboek, die het indringen der vreemde taal betreurt; Mikraelius, de pommersche chronijker, die het mannelijk nederduitsch voortrekt. De saksische polyhistor Johan Möller noemt zijne taal het oudste, zuiverste en elegantste duitsch. Joh. David Michaëlis vraagt, in eene academische rede, dat de wetten zoo wel in het eene als in het andere duitsch zouden afgekondigd worden.

die de reinheid en deftigheid zoo zeer doordreef, dat het op eene bloedlooze poëzie uitdraaide. Het Hoogduitsch overwon; doch het bleef en blijft eene moeilijke taal, zelfs voor de ingeborene Zuidduitschers.

De eenheid werd duur gekocht, en de zegepraal vertolkte zich in eene stijfheid, die de bewuste schrijftaal niet meer afleggen kan. Ook bemerkt men een totaal gebrek aan eigenlijken humor, of natuurlijke luim in het classiek tijdperk, al hebben Lessing, Göthe en Schiller door het putten aan de zuidduitsche volksbronnen, de stijfheid en de betrekkelijke armoede der "reine deftige" taal van Gottsched veel verholpen. Die humor of levendige geestigheid verborg zich in de min of meer ruwe volksspraken, die nimmer ophielden ook schriftelijk haar bestaan te bevestigen, zelfs in het Zuiden: zoo telt Neurenberg niet min dan 20-30 dichters in den plaatselijken tongval. Toch bleef de volkstaal in het algemeen versmaad, omdat men nog niet bevroedde, welke frissche kracht daarin bewaard ligt. Göthe zelf miskende nog Hebel; eerst Gervinus heeft hem gehuldigd.

* **

Om te begrijpen van welke waarde de volkstaal (zuster-taal of tongval) voor de gebruikelijke hoofdtaal wezen moet, herinnere men zich, dat elk woord oorspronkelijk een beeld is, dat door het veelvuldig gebruik afslijt en allengskens een teeken wordt. Dit is nu wel juist wat in zekeren zin de wetenschap beoogt, omdat daardoor de taal doorzichtiger wordt; maar de dichtkunst daarentegen wil ze kleurrijk en werkzaam levend. De Franschman bracht het zoo wijd, dat hij nog schier als in vreemdwoorden denkt, d. i. in woorden waarvan hij de beteekenis niet verstaat; daarom vindt men nergens zoovele phrasen

dan bij hem; daarvan is tevens zijne lichtzinnigheid en oppervlakkigheid af te leiden. Zoo wordt hier weder de spreuk: “de taal is gansch het volk” bevestigd. Daarom heeft ook de Franschman in stede van lyriek, niets dan rhetoriek. Dichtkunst zonder praal en pronk, zonder theatraal wezen, schijnt hem ondenkbaar; zijne zoogenaamde lyriek is gepointeerd, geestig, of wel overgevoelig, kermachtig; hij heeft *chansons*, doch geene *lieders*.

..*

Ook het Hoogduitsch, en in zekeren zin het Nederlandsch, ondanks al hunne innerlijke levenskracht, zouden op den duur onder beeldafslijting lijden, indien zij geene levende tongvallen of volkspraken hadden, die hen bleven voeden, ongeveer zooals het platteland de steden met nieuw bloed en frisch gemoed verjongt en onderhoudt. De taalscheppende volksgeest en de taalvormende letterkunde hebben hetzelfde recht. Dit groote voordeel mist het Fransch, dat daarom veroordeeld is, even als het Latijn, eene doode taal te moeten worden; en dit voordeel vinden Hoogduitsch en Nederlandsch nu in het betrekkelijk zusterlijk en bloedeigen Platduitsch. De volksman die als Dietscher of Duitscher, het geluk heeft eene vanzelf verstaanbare taal te bezitten, is onbekwaam valsche beelden of ledige phrasen te maken. Het is hij niet, die spreken zal van “eene *brandende vraag*, die eene groote *draagwijdte* heeft, maar eene *verzoenende houding* heeft aangenomen, zooals het *luit uit eene zekere bron*”. Hij spreekt een eenvoudig, analytisch oordeel uit, of drukt zich uit in eenen synthetischen volzin van loutere ervaring. Hierdoor plaatst hij zich van natuurwege in het hart der dichterwereld, die daarin juist hare volmaaktheid vindt. Wat voorwerp en onderwerp in het woord verbindt, is niet eigenlijk de klank,

maar de zinlijke nevenbeteekenis, het beeld daarin. Zoo-
dra dit is verloren gegaan, wordt het werkwoord onver-
schillig, wanneer het maar juist is. Maar dan heeft men
proza, geene poëzie meer. Door de keus van 't werkwoord
onderscheidt zich de groote dichter. De germaansche taal
als een geheel beschouwd, heeft het onwaardebaar voor-
recht, dat zij in zoovele nu eens evenwijdige dan door-
eenkruisende stroomen als Hoog- en Nederduitsch,
Deensch en Zweedsch voortvloeit.

Bepaaldelijk mogen Hoogduitsch en Nederlandsch zich
gelukkig achten, dat in het hedendaagsche Platduitsch
hun verleden nevens hen voortbestaat. Voor het Hoog-
duitsch in het bijzonder, dat zich oneindig meer verne-
veld heeft, is dit van een onschatbaar belang. Het Plat-
duitsch is een remschoen tegen holle phrasen; schrijvers
als b. v. Arndt, Jahn, Dahlmann, Niebuhr, die hunne
kinder-en jongelingsjaren "doordietscht" hebben, plegen
altijd weder een beeldend woord in zijne zinlijke poëtische
grondbeteekenis op te vatten, om daarmede hun Hoog-
duitsch op nieuw te verlevendigen. Het is ook daarom dat
de wetenschap, buiten de eigenlijke taalkunde, hare mach-
tige stem verheven heeft, en haar werk heeft aangevangen
voor het behoud der nederduitsche stamtaal. Langs eenen
anderen kant heeft de platduitsche dichter op den hoog-
duitschen niet weinig voor, daar gene slechts te nemen
heeft, wat deze met genialen takt zoeken en zich met
moeite aanschaffen moet.

Deze reden versterkt ook den platduitschen broeder in
zijne overtuiging, voor de eer en het recht zijner moeder-
taal op te treden, en zij draagt er niet weinig toe bij, om
hem buitendien toe te laten kunstwerken te schrijven, die
niet in het Hoogduitsch kunnen geschreven worden.

Het Hoogduitsch is nog meer aan dat Nederduitsch

verschuldigd, namelijk de melodie der saksische welluidendheid, die zooveel aan Bürger, Hölty en anderen van den Hainbund, Schlegel, Voss, enz. gebaat heeft. Geen schrijver van naam trad in dit tijdperk op -- en 't Noorden leverde toen vele dichters, wijsgeeren, geschiedschrijvers en redenaars, of hij bracht iets van zijn Platduitsch in woord, wending of frischheid mede, ten bate van de stijve schoolmeesterstaal, zooals Gottsched en andere strevers naar «reinheid en deftigheid» de opperduitsche schrifttaal gemaakt hadden. Bode, de verdienstelijke vertaler van Smollet en Sterne o. a., heeft zich daarin onderscheiden, zooals zijne levensbeschrijvers Böttiger en Ebert doen uitschijnen. Hier ziet men terloops, dat er op het beweren van den Heer Loise, in zijne *Histoire de la poésie*¹ nog al iets af te dingen valt, volgens wien het Noorden zooveel als niets tot de algemeene deutsche dichtkunst heeft bijgedragen, -- behalve wat droge critiek en dergelijke «protestantsche» geestesbekwaamheid betreft. Men moet deze wonderlijke, «rechts» overprezene, en «links» te weinig gekende bladzijden doorlezen, om zich te overtuigen, met welke geleerde kluchtigheid de catholieke aap uit de letterkundige mouw van den Heer Loise komt kijken. Adelong, de hoogduitsche spraakkundige van Leipzig, zegt: «Das Plattdeutsche ist unter allen deutschen mundarten in der wahl und aussprache der töne die wohlklingendste, gefälligste und angenehmste, eine feindin aller hauchenden und zischenden, und der meisten blasenden laute, und des unnützen aufwandes eines vollen, mit vielen hochtönenden läuten wenig sagenden mundes, aber dagegen reich an einer kernhaften kürze, an treffenden

¹ Histoire de la poésie. L'Allemagne dans sa littérature nationale, etc., par Ferd. Loise. docteur... Bruxelles, Alfred Vromant, 1873.

ausdrücken und naiven bildern." Hij getuigt, dat de vreemdeling dien de vele "hauch,- blase- und zischlaute" van het Opperduitsch afschrikken, het Dietsch van den fijnhoorenden Saks het gemakkelijkst aanleert. Göthe zelf prijst het Nederduitsch, dat hij "ein sanftes, behagliches Urdeutsch" heet.

* **

Nu is het onder een ander opzicht wel waar, dat de moedertaal sedert 2-3 eeuwen, als namelijk aan den Benedenrijn, in Brunswijk en den Harts, in Berlijn en andere groote steden veel voor het Hoogduitsch geldt geweken te zijn. Dit is echter meer schijn dan waarheid; want het platteland en de volksklassen hebben niet opgehouden Platduitsch te spreken, dat ook door de hoogere standen wordt verstaan. Deze toestand zal denkelijk niet veranderen, nu eene gansche nederduitsche letterkunde aldaar tot stand gekomen is, en dat de groote geesten beginnen in te zien, dat het der beschaving eerder hinderlijk is, den volke zijn Platduitsch af te nemen (indien het zijn kon), terwijl die volkstaal der eenheid Duitschlands gewis niet schaden kan, zooals wij elders reeds hebben gezien. Men denke toch niet, dat men Göthe en Schiller open stelt voor den volksman, wien men zijne moedertaal leert verzaken, en wat de beschaving betreft, zoo herinnere men zich enkel, dat juist zij die hun Platduitsch 't beste kennen, later het beste Hoogduitsch zullen schrijven, en die taal het zuiverste uitspreken zullen.

* **

Wat zal nu het lot van het Platduitsch worden? Ziedaar een moeielijk vraagstuk, dat de tijd alleen oplossen kan. Stellig groeit zijn letterkundige invloed dagelijks in Noord-Duitschland aan, om later wellicht met de verdere volksontvoogding in het staatkundige leven op te treden ;

over de oostfriesche, westfaalsche en nederrijnsche grens komt het zich wellicht bij onze oostnederlandsche tongvallen aansluiten, om door eener meer gekuischten vorm ons allen toegankelijk te worden. En dan? Ja, wie kan gissingen maken? Wie vooral kan andere gissingen maken, dan tot grooteren roem en uitbreiding der nederlandsche tale, die te vele diensten bewezen, te vele verdiensten verworven heeft, om niet aan het hoofd der nederduitsche letterkunde te staan?

Waarom, vraagt Groth, zou het vooreerst geene mode kunnen worden om althands onder de z. g. beschaafde klassen, met zijne kinderen Platduitsch te spreken, totdat zij hunne studiën aanvangen? Het Platduitsch is eene oprechte kindertaal.

Hoe het zij, zoo is het Platduitsch er nog verre van af, uit te sterven, zooals Grimm en Max Müller hebben voorspeld. Over 100 jaren zei Adelung hetzelfde, en weder 100 jaren vroeger klaagden Lauremberg e. a. over zijnen aanstaanden dood. Te rekenen naar hetgeen sedert dien heeft plaats gehad, hebben onze oostelijke broeders nog wel een paar eeuwen uitstel voor zich, en wie weet wat in dien tusschentijd gebeuren zal. « Bis zum verschwinden aus dem herzen, aus dem munde, aus dem gedächtnisse des volkes, » zegt Groth, « hat es mit einer sprache, deren sprecher nach millionen zählen und deren absolute zahl sich schwerlich seit Lauremberg bedeutend vermindert hat, noch gute weile. » De ergste tijden zijn voorbij, het zijn die jaren van veertig, waarin Claus Harms schreef « Miin lèève Landesspraak, gode Nacht », waarin Wienbarg voorstelde het Platduitsch met drang en dwang uit te roeien, en waarin het jonge elegante Deutschland niets beters meende te moeten beoogen dan alles effen en gelijk te maken, of te « pleinen, » zooals onze ambachtlieden dit noemen.

Jacob Grimm meende, dat evenals alle veelheid allengs uit oorspronkelijke eenheid ontstaat, alle volksspraken ook weder in ééne hoofdtaal versmelten zullen. Intusschen is het getal der dialecten niet verminderd, maar wel vermeerderd. Waar het Platduitsch verdwijnt, treedt geen Hoogduitsch in de plaats, maar wel een misselijk mengelmoes, een *missingsch*, dat enkel den naam van *patois* verdient; beter is dan toch de oorspronkelijke volksspraak te bewaren. En hieraan kunnen groote mannen, als Groth en Reuter voorzeker veel doen, door namelijk het volk zijne eigene taal te leeren kennen en lief krijgen. Dat alle veelheid uit eenheid voorkomt is waar, doch de omstelling dier wet wordt in de natuur niet waargenomen. Somtjids bedriegt de schijn. In de XVIe eeuw waren Nederlansch en Platduitsch nog weinig onderscheiden; thans schijnen die taal-twijgen tamelijk te verschillen; maar dit verschil verdwijnt, wanneer men ze in den gesprokenen, niet geschrevenen staat vergelijkt. Wat hun ontbreekt, is niet de grondeenheid, maar de eenheidsvorm. Natuurkundig beschouwd, bestaan er zoovele spraken als menschen; wat sommigen dezer zedelijk nauwer verbindt, is hunne gelijkslachtingheid; een puntje van hoop te meer voor het eenmalig Dietsch.

..*

Met het oog op het Hoogduitsch merke men nog aan, dat sommige talen zich onder twee, als 't ware mannelijke en vrouwelijke vormen voordoen. Zoo met het Grieksch (ionisch en dorisch), zoo met het Duitsch. De Nederduitschers hebben zich het eerst in Deutschland gevestigd; het zijn ook altijd de sterkeren, hier de Friezen en Saksen, die uitzwermen, of het stamland het eerst verlaten. Hunne taal, de onze, klinkt dan ook mannelijk; reeds in de XVIIe eeuw, noemde Chitraeus haar de mannelijke tau-

spraak (naar den griekschen naam der T), tegenover de vrouwelijke sigmataal (naar de grieksche S) der Hoogduitschers.

Hoog en Neder hebben dus beide eene gewichtige rol te vervullen in het alduitsche taalconcert. Zoo nauw verwant als onderscheiden, zoo waarlijk één als verdeeld, vormen zij te zamen één machtig en krachtig geheel, dat in de wereld voor geen soortgelijk ander moet onderdoen, ja allen verre overtreft, zoo in uitgebreidheid als in dege-lijkheid, zoo wel in innerlijke als uiterlijke waarde. Laat dus ieder spreken zooals hij wil, herhalen wij met onzen zegsman Groth, het oog van zijn standpunt op Duitschland gericht; want alles is toch Duitsch, 't zij Hoog of Neder. Geen tongval, geene stamtaal vooral worde onderdrukt, maar slechts de ijdelheid, dat hier of daar een stand of stam alleen het echte Duitsch inhebbe; te meer daar het Nederduitsch zich niet als een uitvloeisel van het Hoogduitsch daaraan ondergeschikt gevoelt, maar zelfbewust, als eene werkelijke taal met eenen schat van tongvallen, tegenover de hoogduitsche taal staat, en staan blijven wil.

IV. HET PLATDUITSCH.

Het Platduitsch, zooals het ten huidigen dage bestaat, vertakt zich natuurlijk weder in onder-dialecten, die eene min of meer duitche, deensche of nederlandsche tint aannemen, naarmate zij meer zuid-, noord- of westelijk gelegen zijn; en die dan elk een aantal woorden als uitsluitend eigendom bezitten, welke men het best als provincialismen beschouwen kan. Over het algemeen kan men zeggen, dat het veel op ons Zeeuwsch of Westvlaamsch trekt, terwijl het ook binnen onze noord- en zuidnederlandsche staatsgrenzen, in eene oostwaartsche bocht van Thienen naar Groningen, reeds aanvangt.

Bij alle onderscheid der tongvallen van dien nederduitschen taaltwijg dient echter opgemerkt, dat hunne onderlinge overeenkomst treffend blijft, hetgeen bij lange niet van de hoog- of opperduitsche tongvallen kan gezegd worden, zoodat de Beier den Zwaab nauwelijks verstaat, en geen Saks den Oostenrijker. Deze grondelijke overeenkomst is zoo treffend, dat, in 1867, tijdens de stichting van den Noordduitschen Bond, het gedacht eens Noordnederlanders (Dr. Winkler) om haar te benuttigen -- aldus de officiële heropbouwning der landstaal -- opmerkzaamheid en ondersteuning vond.

Het onderscheidt zich, even als het Westvlaamsch, door gemis der tweeklanken *wi* en *ij*, die hier zuiver lange *û's* en *î's* gebleven zijn; onze oude tweeklank *oe*, over *uo* uit *ô* ontstaan, is insgelijks *ô* gebleven; ons *ie* verloopt tot *èè* of *ei*; enkele omklanken van *a* tot *ä*, *o* tot *ö* grijpen plaats; het zachte onontbeerlijke *du* blijft bewaard; daarentegen zijn eenige voor- en achtervoegsels afgesleten, die vroeger algemeen bestonden, als het *ge* der deelwoorden, (*gevonden*, in sommige onzer streken reeds *'evonden*, wordt dus *'vonden*, korter en scherper nog *fûnden*, zelfs wel *fûnn*), en zekere verbiale uitgangen, als b. v. het meervoud van den tegenwoordigen, en het enkelvoud van den verleden tijd der aantoonende wijze, die niet zelden betrekkelijk, dialectisch, tot simpele *t* of tot nulverloopen zijn: *se hebt* (zij hebben), als verkort van het zeer oude: *se hebbent* (latijn *habent*), en *se maak*, verkort van *makede*, maakte.

Op eenen Bijbel der kerke te Husum geschonken in 1592, leest men: Diese Bibel *heft* de gottselige Anna Jochims der Kerken to Husum *gegeven*, dat se alle Sondaghe, wenn Messe *gehouden* un dat hochwerdige Sakrament *gereiket* ward, opt Altar *geleggt*, un darna verwahret werde.

(Hierin doet zich reeds, zooals men ziet, de hoogduitsche spelling gelden; *godsâlig, Sondag, wen, hoogweerdig, verwardet* klinken juist hetzelfde.)

In zijn *Cumpelmenteerbook vun 't Jahr 1572* (1869) schrijft Karl Eichwald (Tannen) ook, bl. 11: Dat will ik vun Ju *gehollen* hebben. (Waarom niet *geholden*?¹)

Op bl. 10: Wenn de Lüe *seggen* (niet *seggt*). (Waarom niet *Lüde, Lüie*?)

Op bl. 14: De maister *antwórdede* läst (lest).

In de Voorrede des Doctrinaels (naar Schellers spelling) staat op bl. 53. Klemmende fogel gemeine,

Äten (zonder *t*) fogeline kleine.

Op bl. 173. Dat wi *forwinnen* alle leid.

In *Kasper-Ohm un Ick*, van John Brinckman, Rostock 1868, 1^e deel, bl. 57 leest men: *De Knaster un de Piepen stahn* (niet *staht*) *doa achter in dat Wandschapp bi den Aven* (oven). Op bl. 147, as de Konnossementen *beseggen*.

In den *Plattdütsche Klenner* 1867, Jever und Esens, bl. 4: se *vermo'de*. — Bl. 6, as of är *Seel wegsweu'de*.

Deze weinige voorbeelden dienen alleen om vast te stellen, dat zoo die afknottingen of verminkingen van voor- en achtervoegsels inderdaad in sommige streken vernomen worden, zij echter als dusdanig noch op de oudheid, noch op de hedendaagsche algemeenheid gegrond zijn, en dat zij dus in het Oost- even als in het Westdietsch, gelijk overigens in het Hoogduitsch kunnen vermeden worden. Men luistere daartoe maar niet te slaafs naar den volksmond.

~~*

Het voorname verschil tusschen hedendaagsch Nederlandsch en Platduitsch — West- en Oostdietsch — ligt

¹ Scheller, in de uitgave des naar Boendale overgezette[n] dichts *Der Laien Doctrinál*, Brunswyk 1825, schrijft *behólden*; best verstaanbaar ware *behouden*.

— dus niet in het vocalismus, minder nog in de medeklinkers en de woordvolging; — doch voornamelijk in de afkappingen, krachtens eene strekking welke men van het vlaamsch, over het hollandsch, friesch, platduitsch en angelsch of deensch-dietsch tot in het engelsch, waarin zij haar toppunt bereikt, opvolgen kan. Nu vinden sommigen, Groth met hen, een groot voordeel in het afleggen der slepende uitgangen, en Jacob Grimm stelt juist daarom het Engelsch aan het hoofd der indogermaansche talen. Maar behalve dat alle taalgeleerden volstrekt niet van 'tzelfde gevoelen zijn, zooals Grimm zelf, volgens Dannehl, die het Platduitsch onaangenaam vindt wegens zijne « abgezwikte verschluckte formen », mag men wel beseffen, dat voltongige talen of tongvallen zooals het Nederlandsch, die verzachtende uitgangen volstrekt behoeven, en dat bij voorbeeld Lucien Bonaparte het afgebetene Ditmarschisch stellig niet het volkomenste Platduitsch heeten zoû, indien het niet op een weekelijk vocalismus berustte. In zoo verre de phonetische waerde der voor- en achtervoegsels, welke reeds overwegend mag genoemd worden. Wat nu de grammaticale betreft, zoo moge het vooreerst te onderzoeken zijn, of alle ook “gevestigde” talen noodzakelijk het ontbindingsproces van den synthetischen tot den analytischen bouw doorloopen moeten, en zoo dat laatste al natuurlijk geschieden kan, d. i. wanneer taal en spraak aan zichzelf worden overgelaten, of er dan toch waarlijk zoo een groot voordeel in die afknottingen en verminkingen, zelfs voor de duidelijkheid bestaat, en of zij niet eene algemeene versteening zouden veroorzaken. Zoodanig dat eene dergelijke taal zoû eindigen, gelijk zij begonnen is, met uit eensilbige woorden te bestaan; met dit groote verschil, dat de oirtaal hare vruchtbare wortels tot rijken bloei ontwikkelen mocht, terwijl de eindtaal niets meer dan dorre

stronken zoü overhouden, afgesletene klanken, die enkel nog door hunne plaatsing in den zin eene voorbijgaande beteekenis konden erlangen, maar onbekwaam zouden zijn door zichzelf gedacht of leven te wekken. Zulks schijnt voorts het lot van het Chineesch geweest te zijn, welke taal, naar dien maatstaf beschouwd, de volmaaktste der aarde wezen zoü.

* * *

De hoofdreden der voorstanders der bedoelde vormeloosheden, ligt wel in het verlangen om schrijf- en spreektaal niet te scheiden, om de lagere en hoogere volksstanden door den band des woords niet slechts te vereenigen, maar nog te versmelten. Is dit laatste niet eene hersenschim? Zullen er niet altijd merkelyk verschillende graden van beschaving onder een volk bestaan; en al beperkte zich zelfs de geleerde bij den geringen woordenschat des ambachtsmans, die volgens Max Müller maar 300 woorden noodig heeft, tegen 3—4000 van een hoogeschools-geletterde, zonder Shakespeare met 15000 woorden en het (Fluegel's) Woordenboek van 100,000 te rekenen, — zoü die volksman hem daarom te meer verstaan? Max Müller stelt de volkstaal boven de boektaal, ja, maar dan moet dit wel verstaan worden in den zin der taalkunde, en omdat de eerste, der tweede voedster is. Doch het zal hem niet in het hoofd komen, eene steeds veranderende, van plaats tot plaats verschillende, noodzakelyk arme en onbesnoeide sprake in waerde te willen verheffen boven de welbewaarde eenheidstaal der vroegere geslachten, waarin zij hunne wijsheid en geestegrootheid hebben nedergelegd, boven, zooals Groth haar noemt, « die trägerin der edelsten früchte der wissenschaft und poesie », welke vorm juist daarom zooveel mogelijk dient verduurzaamd en besten-

digd te worden. Ook valt het moeilijk te beseffen, hoe dezelfde taalgeleerde, met dien verdienden lof der schrifttaal in de pen, den dichter Voss bestrijden kan, omdat deze zoogenaamde « willekeurige vormen en uitgangen » heeft gebezigd. Heeft Voss ze dan niet eenvoudig bewaard? Of moet en mag men met Roorda en Van Heule, op wie Groth zich steunt, aannemen, dat al die vormen en uitgangen in ons Nederlandsch van het Hoogduitsch afgekeken zijn? Dat klinkt waarlijk zonderling, wanneer men de moedertaal in hare oudere vormen der 8^e, 12^e en 16^e eeuwen beschouwt, daar het juist in den zin der vormen-afslijting is, dat zij zich driemaal gewijzigd heeft. Is dit niet reeds te veel? Wat zoû wel haar lot zijn, indien zij gelijken tred met de volksstaal, die gedurig verandert, houden moest? En naar welke dietsche volksstaal moet men zich dan richten? — naar 't Vlaamsch (welk Vlaamsch?), naar 't Hollandsch (en Zeeuwsch, Geldersch dan?), naar 't Platduitsch (uit welke landstreek?) — Of heeft het Ditmarschisch, b. v. dat alle voor- en achtervoegsels zooveel mogelijk afwerpt, meer recht dan het Westfaalsch, het Oostfriesch, dat ze zooveel mogelijk bewaart? Wat zoû van het Italiaansch met zijne 20, van 't Fransch met zijne 14 tongvallen geworden; wat van het Nieuwgrieksch in 70 tongvallen? Wij denken, dat de dichter en volkstamliovende Ditmarscher hier den geleerde en dietschlievenden taal-vaderlander verschalkt heeft. Want al schijnt hij op bl. 26 van zijn belangvol schrift: *Ueber Mundarten und mundartige Dichtung* (Berlin, Georg Stilke, 1873) vreemd te vinden, dat een Hollander er zoo wat 3 talen op aanhoudt, de schrifttaal, zijnen tongval en iets tusschen in ('t is inderdaad wat vet!), toch erkent hij verder, bl. 30: « Wie ich an anderer stelle gesagt, das volk bedarf einmal zweier sprachen, eine für den höheren gebrauch, eine,

wie Klaus Harms sagt, hinter topf und pflug. » En dit zal wel zoo waar zijn voor het Nederduitsch als voor het Hoogduitsch, voor het Platduitsch als voor het Nederlandsch, ook al moest dat Platduitsch zich eenzijdig ontwikkelen.

Voss, de eerste nieuw-oostdietsche dichter van belang, meende ook het « gemeinsame aus den plattdeutschen mundarten zu einer neuen plattdeutschen gesamtssprache zu vereinen, » en daarin had hij volkomen recht; dat is het voornamelijk, wat den oostdietschen broederen te doen staat, mits zij maar het Middelsaksisch voor basis nemen, en het gelijkgeboren Nederlandsch niet als vreemd ter zijde laten. Laten zij slechts op Reineke Vos voortbouwen!

Maar buiten de spelling en enkele vorm-afslijtingen ligt het tijdelijke onderscheid tusschen Platduitsch en Nederlandsch, in de wetenschappelijke en nijverheids-uitdrukkingen, welke dit laatste als beschavingstaal noodzakelijk vormen of opnemen moest, als b. v. vele abstracta, die den volksmond echter versmaadt, zoodat die taaltwijgen in de “ spraak ” het meest overeenkomen. Het is eigenlijk de staatkunde van 't Spaansch-duitsche huis, te beginnen met Karel V, die de dialectische verwijdering aangevangen en voltrokken heeft. Waar is het ook, dat de duitsche broeders in den roemrijken Geuzenstrijd niet zeer dienstvaardig waren, en dat Oostenrijk de Vlamingen schier vijandig geregeerd heeft, terwijl Noord-Nederland uit inbeeldigen schrik voor inlijving zich zooverre mogelijk van duitschen invloed verwijderd hield, en nog gedeeltelijk houdt.

..*

Men kan niet zeggen, dat het Platduitsch ooit hebbe opgehouden beoefend te worden. Hiervoor staan mannen borg als Lauremberg, Voss, Bärmann, Bornemann,

Sackman, e. a., benevens woordenboeken van Richeys, Strodttmann, Bocks, enz., maar dit waren toch uitzonderingen, al mogen wij van hier niet afstappen zonder gemelden Voss te herdenken, die de eer geniet, de eerste nieuw-platduitsche dichter van beteekenis te zijn, en dit nog wel vóórdat Hebel in het allemannisch zong. De eigenlijke doode tijd van het Platduitsch, gedurende welken zich vele dialecten gevormd hebben, begint zoo wat in het midden der 17^e eeuw. Delaatste noordduitsche bijbel jaarteekent van 1621. Twee eeuwen lang heeft men, buiten de poëzie van Voss en Brun's Romantische Gedichten (oude, herdrukte volksdichten), op het einde der vorige eeuw, niet veel merkwaardigs zien verschijnen; maar wel werd de moedertaal in tal van schriften, latijnsche en hoogduitsche, verdedigd. Rijk is intusschen het Platduitsch aan verdienstlijke vertalingen, waaronder zelfs naar Anakreon en Boileau. De geleerde Docen schreef eene wijsgeerige samenspraak in de moedertaal. Talrijk zijn de lyrische en epische, ja dramatische dichten van vroegere dagen, talrijk ook de chronijken, waaronder sommige zeer letterkundig zijn, als b. v. die des Lubekker dominicaners Korner, uit de XVe eeuw, die aan den *Decameron* denken doet. Onuitputtelijk rijk ten slotte was en is het oostelijk Nederduitsch aan spreekwoorden, spreekwoordelijke wendingen, volksrijmen, volkslieders, wieg- en bakerrijmen, raadsels, e. d., uit wat alles eene frissche eenvoudige, maar tevens verstandige, steeds vrije en vaak luimige volksziel, liefst in beeld en gelijkenis spreekt.

In de laatste tijden vóór de heropleving was de platduitsche taal juist bij de beschaafden het meest onbekend geraakt, ja schier verstomd. Een der eersten, die er meê doorbrak was de bekende humorist Bornemann; Reuter zelf achtte haar in den aanvang niet boven het

laag-comische geschikt. Nog heden zal men personen aantreffen, die met ongeloof van een treurspel in 't Platduitsch zullen spreken, alsof het Dietsch door zijnen natuurlijken eenvoud en zijne plastische voorstellingswijze niet bij uitmuntendheid daarvoor geschikt ware. Eerst met den dichter van Ditmarschen, waar ook de beschaafdsten zijn voortgegaan de moedertaal te spreken, is zij ernstig en verfiynd opgetreden. Maar ongekend is nog te zeer bij velen, wat het Platduitsch vroeger geleverd heeft, waardoor het zich onderscheidt, welke voordeelen het op de hoogduitsche taal heeft, wat zijn gebied is, zijne nationale en staatkundige beteekenis, en hoe rijk het is aan die spreekwoorden, volkslieders, e. d. waarvan hooger gesproken werd; ook bestaat er tot heden geene andere geschiedenis der platduitsche letterkunde, dan de leemtevolle van Kinderling.

..*

Hoe het zij, toen omstreeks 1850 de Platduitsche Taalbeweging uit onze vlaamsche stambeweging ontstond, zooals het haar gronder Klaus Groth, wiens Quickborn zoo wat 60 uitgaven beleeft, zelf erkend heeft, moest hij zich zoo na mogelijk aan de dagelijkse volksspraak ter eene, en aan het hoogduitsche schrijfstelsel ter andere zijde vasthouden. Nu zij voor goed gevestigd is, door zoovele medehelpers¹ in den letterstrijd, wordt het mogelijk, in

¹ Onder deze medewerkers van Groth en Reuter, noemen wij, o. a. : J. Fr. Ahrens, Mevr. A. W. (van Pommeren), Berning, John Brinkmann, Sophie Dethleffs, Dräger, Frits en Carl Eggers, Ernst, Eschenhagen, Giesebrechts, Grimme, H. K. van Hingberg, Theod. Hobein, Menzer, John Meyer, Möhl, Fooike Hoissen Müller, Boysen van Nienkarken, Theod. Piening, Adolf Schirmer, Dr Willem Schröder, Ann Mariëk Schulten, Schwerin en Krohn, Theo. Storms, Karel Tannen, Ferd. Weber.

De Lexicographen : Dannehl, Frommann, Kosegarten, Mühlhoff, Neger, Schambach, Schiller en Lübben, Schütze, Stürenberg, Weinhold.

spraak en spelling allengskens tot het algemeene Saksisch, en verders tot het letterkundig Nederlandsch over te gaan; dit is zelfs eene plicht voor hen die met het oog op de toekomst practisch handelen willen, gelijk dan ook reeds door enkelen hunner niet zonder vrucht wordt ingezien. — Om dit te bevestigen, wil ik enkel hier de dubbelvocaal-spelling, het gebruik des klinkers *y* in stede van *i*, *ii* of *ie*, het voluitschrijven der uitgangen, benevens menige kleine bijzonderheid nog, aanhalen, waardoor de geleerde heruitgever des platduitschen Reineke, heer Karel Tannen, zich onderscheidt, die ten andere van mijne aldietsche overschrijving der Groth'sche gedichtjes zegt: « Diese übersetzungen haben mich überrascht; die lesen sich wie die originalen und documentiren unsere zusammenhörigkeit auf schönster weise. Vielen dank dafür! »

Doch zelfs wanneer de Platduitschers hun dialectisch taalonderscheid bewaren wilden, dan ware daarin zoo'n groot kwaad niet gelegen, mits zij de spelling maar dusdanig wijzigden, dat hunne schriften ook gemakkelijk door onze lezers konden verstaan worden. En dit is meer dan mogelijk, zooals de aangehaalde verklaring van Tannen reeds bewijst; dit is zelfs licht doenbaar, met inachtneming van zekere spelregels, die wij elders, in onze studie over Reinaard den Vos namelijk, hebben uitgelegd, waarbij men te gelijker tijd op het Nederlandsch, het oudere Nedersaksisch, het Duitsch en het huidige Platduitsch dient acht te slaan. Eene levende toepassing zal hiervan op het einde dezer schets geleverd worden.

* **

Gaerne wilden wij hier ook uitweiden omtrent het betoog, dat het onzen Oosterlingen niet maar te doen is

om dialectische liefhebberij, als b. v. ten onzent de schrijver van het geestige verhaal *Jellen en Mietje*, in den Gentschen tongval beoogde. Wat zij beoogen, is de heropbeuring der Nederduitsche moederspraak en de verlichting en beschaving van het verlatene platduitsche volk, voor welks groote meerderheid heel de schat der hoogduitsche letterkunde, die zij niet genieten kan, ook niets te beduiden heeft. Maar dit zoü ons te verre leiden. Laat ons dus enkel deze woorden van den hoofdleader aanhalen : « Wij schrijven om de eer van het Platduitsch te redden. De tijd is nabij, dat men schande spreken zal over dengene die de taal verloochent, welke bij zijne wieg geklonken heeft. Wij willen onze plaats bewaren. De dietsche taal beheerscht nog de zee,..... heiren beveelt zij niet meer als ten tijde van Wittekind, maar wanneer de storm bruist en de golven klotsen, zijn het nog altijd platduitsche woorden, die roer en gangspil leiden, die rust en vastheid wekken in menig braaf mans harte. — Een Hoogduitsch stamelende boer is eene caricatuur. — Wij willen spreekvrijheid. » — En wanneer van zuidduitsche zijde beweerd werd, dat de opbeuring van 't Nederduitsch den noorder bondsbroeder (rijksbroeder zoü men heden zeggen) van het duitsche vaderland en de duitsche beschaving kon aftrekken, dan antwoordt Klaus Groth juist en scherp, dat zoo het Boek bij uitnemendheid, dat de eenheid des duitschen geestes moet aangebracht hebben, de Bijbel Luther's namelijk, nog gelezen en geëerbiedigd wordt, dit juist in de platduitsche noordergewesten plaats grijpt, en dat, zoo de Zuidduitschers iets willen uitroeien, wat ter dege schadelijk is voor de verlichting en den vooruitgang des volks, zij aan heel wat anders denken moeten, dan aan de Nederduitsche spraak, wier zonen de vrijheid des gewetens veroverd en bevestigd hebben.

Hoe kan overigens de platduitsche taalbeweging de eenheid Duitschlands schaden? Zijn er langs den eenen kant geene duitsche landen, als de Oostzeeprovinciën, Zwitserland, Oostenrijk, Luxemburg, van Duitschland gescheiden, en zijn ten andere de Noord-Friezen, die hunne moedertaal bewaren, geene goede Duitschers? De Gaëlen in Engeland en de 10 millioenen Provençalen in Frankrijk, hoewel andere talen sprekende, beminnen niet te min hun betrekkelijk vaderland; men kan hierbij de Basken in Spanje en Frankrijk voegen.

Uit het voorgaande blijkt genoegzaam, hoe ernstig de Platduitschers hunne Beweging opvatten, en dat hoezeer men ook rekening te houden hebbe van hun tegenwoordig schrijfstelsel en den toestand hunner spreektaal ter eene, en hunner verhouding tot het Deutsche Rijk ter andere zijde, deze omstandigheden niet mogen beschouwd worden als wezenlijke hinderpalen ter gelijkmatige opbouw, met de Hollanders en Vlamingen, van het gemeenschappelijke Dietsch.

Ja, herhalen wij met hunnen dichter H. E. Marcard (ietwat gewijzigd):

Van hoogen Stam, van Tuiskons Stam entsprungen,
Eent uns één Bloed, ja ééner Sprake Toon

.....
Vam Noordseestrand tor Westermark der Walen,
Wyd vöörder ùp bet an de Oostzee wyd,
Spreekt al 'et Volk in nederdütscher Talen.

V. NOORDDUITSCHER TAALBEWEGING.

In deze laatste tijden hebben zich merkwaardige verschijnsels op ons oostelijk Dietsch-gebied vertoond. Wat sommigen vreesden: de staatkundige eenheid Duitschlands zou de centralisatie, en daarnaast de vernietiging

van alle afzonderlijk oorspronkelijk leven met zich voeren, blijkt niet waar te zullen zijn. Integendeel schijnt het, dat elke duitsche volksstam voorgoed tot zelfbewustzijn ontwaakt is, en de grootste kracht voor zichzelf en het gemeene vaderland juist zoeken wil in de ontwikkeling zijner eigenaardige natuur.

Een platduitsche Bijbel, een platduitsch Tooneel, een platduitsch Verbond, — wie had wel ooit, sedert een vierde eeuw, dat Groth de dietsche veder heropvatte, aan zulke dingen durven denken? Wel had een Fritz Reuter zich mogen rijk schrijven, wel was die groote Nederduitscher in zoo verre vergoed geworden, dat de oud beroemde hoogeschool van Rostock hem tot den doctorsgraad *honoris causa* verhief, en dat een oud-tooneelspeler zich een winstgevend beroep schiep, met 's mans humoristische scheppingen in voorname gezelschappen naar den juisten spraaktoon voor te dragen; wel was Klaus Groth, dien sedert lang de Bonn'sche hoogeschool het eere-doctoraat insgelijks opgedragen had, bij de 25^e verjaring der uitgave zijns *Quickborn*, door het dankbare Duitschland eene geheele fortuin in klinkende munt aangeboden worden¹; — maar zulke groote uitkomsten als wat Bijbel, Tooneel en Spraakverbond betreft, hebben dan zelfs de verwachting der ijverigste Dietsch-voorstanders overtroffen.

Wat vooreerst het Tooneel aangaat, dat terloops gezegd, in zijne edele strekking, als bijbel der samenle-

¹ Op Forsteck in Juli 1872, en dit op eene wijze welke ik niet verzwijgen kan, daar namelijk een Berlijnsch hoogleeraar onder het aanbieden van eenen eenvoudig gesneden armstoel, die zich te midden der zaal bevond, hem in sierlijke platduitsche verzen begroette, en hem zegde: „Zie, uwe taal, uwe poëzie zijn eenvoudig, doch daar zit veel in, en al is deze zetel nog eenvoudiger, toch zit ook iets daarin.“ Toen ging een geheim in den rug open, waaruit een aanzienlijk capitaal (zoo wat 80,000 th.) te voorschijn kwam.

ving, hier zoo min misplaatst staat naast den Bijbel der godsdienstige verbeelding als naast dien der goddelijke natuur, door de Spraak verbeeld, — zoo lijdt het geen twijfel, dat het Platduitsch nooit opgehouden heeft nu en dan, zij het dan ook onder luimige volksgestalte, op de «*bühne*» te verschijnen. Zoo speelde men onder anderen op het laatst der vorige eeuw, te Hamburg, een blijspel «*De lustige Bruloft*,» waarvan kortelings onze verdienstvolle vlaamsche maëstro Peter Benoit, een tweezang tusschen Klaasken en Liesken, op eigenaardige wijze getoonzet heeft. Doch men zal verre moeten achteruit gaan om een vast speelgezelschap in Oost-Dietschland op te sporen, zooals men er hedendaags meer dan een aantreft, te oordeelen naar den platduitschen tooneeltroep van Carl Schultze, die den 21 Maert in zijn eigen schouwburg te Hamburg, de 69^e vertooning gaf. Dezelfde bestuurder geeft een Journaal uit, dat zangstukken, dichtjes, enz. bevat, en waaruit o. a. blijkt, dat zijn troep bestaat, naast den bestuurder, uit 2 regisseurs, 1 orkestmeester, 2 souffleurs, 1 inspecient, 1 friseur, 1 garderobier, 1 billeteur, 1 dramaturg, voorts 9 heeren en 9 dames, een choor van 6 heeren en 6 dames, en dagelijks spel. (Wij staan terloops voor al die bastaardwoorden niet in, daar zij op het gedrukte bericht voorkomen.)

Een ander gezelschap vertoonde in de eerste helft der maand Januari te Berlijn in het Residenz-Theater, eene comédie van August Danne, *De lütt Heckenroos* (de luttele of kleine Hageroos), waarvan de criticus schrijft, dat men sedert lang niets sierlijkers, dichterlijkers en effectvollers onder betrekking van tooneel en spel gezien heeft. Voegt hierbij, dat een vroegere bestuurder van ons Nationaal Tooneel, de heer Lemaire, met vrucht begonnen was heel de oostelijke grensstreek Nederlands, van Emden tot

Wezel, en zuidwaartscher nog, met zijne Vlaamsche tooneelisten af te reizen, en dat het alleen de oorlog was, die hem in zijne onderneming gestuit heeft. Wie weet, nu overal op Dietschen bodem, het Nederduitsch Tooneel zich oorspronkelijk verheft, welke groote rol dit geroepen is, in de letterkundige samensnoering der verbrokkelde dietsche volksstammen te vervullen!

* * *

Een mensch kan vele, een volk kan meer dan ééne taal aanleeren tot zijn gebruik, tot zijn voordeel, en dit is wel; maar de moedertaal alleen is de sleutel van beide hart en geest. Er bestaat ook maar ééne moedertaal, zoo voor het volk als voor den enkeling. Zonder van den zimbouw te gewagen, die den meest afgerichten Franskiljon b. v., niet zelden Vlaamsch met fransche woorden doet spreken, bestaat er voor hem een proefondervindelijk criterium: het cijfer en het gebed. Eerst hij, die inwendig niet meer in het Vlaamsch rekt, en in een verrasschend oogenblik, wanneer alle wereldlijke vertooning met alle menschelijke hulp hem ontzinken, zijne ziel niet in het Vlaamsch uitstort, heeft zich onverbiddelijk buiten de moedertaal gecijferd. Voor een volk bestaat dit criterium in de taal van School en Kerk; het was hiernaar dat Denemark zich richtte om op de spraakgrens in Sleeswijk de ambtelijke taal te regelen. Indien zulk stelsel bij ons wierde ingevoerd, dan zou menige gemeente in Zuid-Brabant, Luik en Henegouw in het Nederlandsch bestuurd worden. Mogelijk zouden dan ook sommige groote heeren en windmakers, voor wie het *vox populi* maar geldt als het in hun kraam te pas komt, zich daartegen verzetten, en in hunne weledele verbastering van taalverdrinking spreken. Dan,

alles verandert met den tijd, en mogelijk zoeken die uit onkunde of hoogmoed verdwaalden, eenmaal in de onvervalschte taal des volks hun heul, hun heil en het behoud des vaderlands!

De spraak der school, der kinderschool wel te verstaan, is Platduitsch over heel het duitse neder-land; uitzonderingen bevestigen hier enkel den regel. Sedert 15-17 jaren hebben paedagogen als Burchwardt, Dücker, enz., het Platduitsch opnieuw in hunne leesboeken en schoolgrammaticas laten dringen. Prof. Hildebrandt, Grimm's voortzetter, en de Zwitser Mörkofer willen de « mundart » in de scholen niet storen, doch eer benuttigen; dit heeft dus zelfs voor het Zuidduitsch plaats. Menig huisvader uit hooger beschaafden stand, die overigens precies niet platduitsch- noch volksgezind is, gaat wel zoo verre, om den schoolmeester aan te bevelen, zijn kind in den beginne en tot eenen zekeren ouderdom in het Platduitsch aan te spreken; ook neemt hij platduitsche bedienden in huis, — en weet gij waarom? Om van zijn kind geenen Aap te maken, die nadoet, maar eenen Mensch die denkt. Wanneer dit geschiedt ten opzichte eener sprake zoo nauw verwandt aan de latere vormtaal, wat moet men dan zeggen van die bastaard-Vlamingen, die zich zelfs niet beroepen mogen op hunnen haat tegen de volkstaal, en die niettemin hunne naar den geest arme kinderen zoeken groot te brengen in alle andere talen behalve die des volks, waartoe zij behooren, waaronder zij tot hunnen dood zullen leven, en aan welks hoofd zij door hunnen maatschappelijken toestand geroepen worden, eenmaal te staan? Zelfen gekrenkt, zooals een zielkundige dit wetenschappelijk bewijzen kan, in alles wat oorspronkelijkheid en denkkracht heet, waar zullen die de kracht halen, de welsprekendheid vinden, om het volk, dat zij nauwelijks

verstaan, op te leiden tot beschaving en zelfontwikkeling, tot besef van eigenwaerde en onafhankelijkheid, en aan te voeren in den strijd voor vrijheid en voor licht, dien noodzakelijken strijd tegen geestesverdomming en lijfsver-slaving, waartoe eerst en vooral het krachtigste en fierste gevoel van eigen leven behoort? Gelukkig gaat ook hier de natuur boven de leer: onze democratische landszeden dwingen eerlang het verweekte, verkweekte jongskén uit de fransche broeikas te kruipen, om zich op straat, op school, in handel en wandel te koesteren in de dietsche zon des volkslevens. Nu leert hij het nauw gekende Vlaamsch krachtig voort, en zelden gebeurt het, dat hij zich bij goeden wille niet bekwaamt om het volk in zijne moedertaal staatkundig voor te gaan. En toch, hoeveel verder zoû hij zich zelve, zijne zaak en zijn volk niet kunnen gebracht hebben, hadden zich te gelijker tijd bij hem ontwikkeld de geest en de taal van zijn ras!

En ook de spraak der Kerk bij onze oostelijke broe-ders is Platduitsch, meent gij? De spraak ja, maar niet de taal. In andere woorden gezegd, zoo gaan de predi-kanten, die, zooals wij hooger reeds zagen, onder den druk van Wittenbergsche meesters verplicht werden den saksischen rok af te leggen, voort met Hoogduitsch te redevoeren, terwijl de ruime helft der toehoorders hen niet begrijpt. « Die evangelische eloquenz », zegt een holsteinsche pastor, « wird gegenwärtig hochdeutsch ein-geübt und redet dann ihr lebtag halbverstanden über die köpfe und herzen ihrer plattdeutschen zuhörer hinweg ». De *Neue Zeitung*, uit Bredstedt, bevatte onlangs eenen brief eens geestelijken, die insgelijks getuigt, dat de meer-derheid zijner gemeente hem niet verstaat. Verscheidene predikanten hebben de gewoonte, na afloop van den plechtigen kerkdienst, eene platduitsche toespraak met

uitleg in het voorportaal te houden, zooals o. a. het *Volksblatt* in 1855 getuigde, en zooals in 1860 een schrift: *Erbauliches und Beschauliches in hoch- und plattdeutscher Sprache*, van Halle, bevestigd heeft.

Dat deze toestand dezelfde gebleven is, ja dat hij in platduitschen zin zich met der tijd scherper afteekent, terwijl het recht der volkstaal meer en meer op den voorgrond treedt, bewijst het ontwerp der heruitgave eens Nederduitschen Bijbels door het Britsch Bijbelgenootschap, ten verzoeke van platduitsche taalvrienden opgevat. Hierover staat in den « *Neuer Kalender für das evang.-lutherische Volk, von E. Kähler und Chr Jensen, Bredstedt 1875*, eenen merkwaardigen brief van den onvermoeibaren Klaus Groth te lezen. Want men wete wel, dat duizenden en duizenden nederduitsche bijbels gedurende de 15^e en 16^e eeuwen in de oosterlanden zijn gedrukt geworden, waaronder de Keulsche van 1480, de Maagdenburger van 1491, '98, de Lubekker van 1493, '94, 1509 en de Halberstadsche van 1522 mede van de beroemdste zijn. Men telt ruim dertig onderscheidene overzettingen, waarvan menige verschillende uitgaven en herhaalde oplagen beleefd hebben, naast een groot getal gezangboeken, catechismen, stichtende lezingen, enz.¹ Maar dit alles is onder den meergemelden druk der opperlandsche geestelijkheid, die ze verbrandde — schier verdwenen geraakt, terwijl het

¹ De Keulsche Bijbel is zelfs in twee verschillende tongvallen, nederrijnsch en nedersaksisch gedrukt geworden. Ook zal wel menige Nederlandsche bijbel doorgedrongen zijn, als men nadenkt, dat in de laatste helft der XVIe eeuw, alleen de Antwerpsche pers op de Leipziger mis door 1071 werken vertegenwoordigd was, en dat meer dan 45,000 bijbels in Antwerpen het licht zagen.

volk met zijne spraakbehoefte heeft stand gehouden. Die geestelijkheid kwam meestal uit Wittenberg en bestond uit lieden, die het Platduitsch niet eens leeren konden, of gelijk Scheller zegt: « Die plattdeutsche sprache war ihnen zu reich, zu ungeheuer, zu sehr abweichend von oberländischen formen, und zu unnachahmlich für ihre verdorbene sprachorgane. » In onze eeuw van beschaving, waarin, wat men ook zeggen moge, hoogere gedachten van rechtvaardigheid ontkiemen, wil men den Saksisch-Nederduitschen broederen ook hunnen Bijbel teruggeven.

Doch welken?

Hier doet zich een belangrijk feit voor ons, Westerlingen, voor.

De Superintendent had namelijk gevraagd of men zich dan niet met Hoogduitsch of met Hollandsch behelpen konde?

Op het eerste wordt volmondig « neen » geantwoord, en de Schrijver voegt er bij:

« Men heeft den Vlamingen meermalen aangeraden (nog over kort openlijk in hunne dagbladen¹), zich tot het Hoogduitsch te bekeeren, opdat hunne nationaliteit niet de prooi van het franschdom zoû worden. Zij hebben telkenmale (ook openlijk) geantwoord, dat zij dit niet konden, dat daartoe de volksziel om te scheppen ware. — Dit experiment maken wij Platduitschers sedert 150 jaren, want wij staan den Hoogduitschers evenzoo verre als de Vlaming. Wat wij daarbij verloren, moge men nagaan! vóór alles onze inheemsche beeldende kunst. Dan onze poëzie. Van de eerste mag Brüggemanns altaar in den Sleeswijker Dom getuigen,

¹ Hier wordt waarschijnlijk Heer van der Kindere's opstel *La Belgique de 1870 et le parti flamand*, in de *Revue de Belgique* 1870, t. 6, bedoeld.

van de laatste Müllenhoffs verzameling van Sleeswijk-Holsteinsche sagen, verhalen en liederen, de voor best erkende in het duitsche Rijk.

« Wat wij daarbij gewonnen, mag niet miskend worden. Maar dat wij ook onzen Bijbel verloren is dat te vergoeden? »

Elders, in de « Mundarten » bespreekt Groth hetzelfde punt aangaande de Vlamingen; ook daar erkent hij, dat voor hen « die kluft zu gross geworden ist; » maar de platduitsche belichaming van het Nederduitsch kan eenmaal de reddingsplank worden der door het aanrukkend walschdom bedreigde Vlamingen, en de brug die naar het samenleven in de germaansche geesteswereld terugvoert.

Op het tweede punt, of Hollandsch niet geschikt ware, luidt het antwoord:

« Wij verstaan ons mondeling volkomen wel met Hollanders en Vlamingen, in zoo verre de eersten niet pedantisch hunne schrifttaal voorhouden. » Maar, luidt het verder, sedert de nieuwe spelling van 1805 is de Hollandsche bijbel den gewonen lezer schier onverstaanbaar geworden¹. Van welke kleinigheid hangt niet zelden

¹ De achtbare briefschrijver vergist zich nogtans, wanneer hij geen onderscheid maakt tusschen de waerde der nederl. letter in 't hoogd. en die welke zij in 't platd. verbeeldt. *U, ij, ou, oe* worden inderdaad wel hgd. *ü, ei, au, u* uitgesproken, doch zij komen enkel voor in woorden waar de Platduitscher *u, t, ol, ö* uitspreekt; *nu, bij, oul (of ould), moeder* zijn dus voor Oost en West even verstaanbaar, al verschilt dan de uitspraak ook. Hierin ligt juist het geheim onzes stelsels van Aldietsche spelling besloten.

Van spelling gesproken, zoo volgen wij hier vrij wel die der Redactie van het Nederlandsch Woordenboek, te meer daar de punten welke wij naar overtuiging niet bijtreden kunnen, maar weinig bijdragen zouden tot de betere verstaanbaarheid voor onze overrhijnsche broeders. Wat de *z* betreft, die hun inderdaad hinderlijk is, deze toch moeten wij als afbeelding der zachte *s* voor eene aanwinst rekenen. De punten, waarop

het grootste gevolg af. Hoe geheel anders konde het lot onzer dietsche moedertaal en de toekomst van ons dietsche volk wezen, indien weinige boekstaven vooreerst niet in den weg stonden! Dan, wat niet is, kan komen; want terwijl de nederlandsche onverschilligheid voor het breede Dietsch schijnt te verdwijnen, blijkens uitgaven als Winkler's *Algemeen nederduitsch en friesch Dialecticon*, in 1874, en der Leopold's *Van de Wyssel tot de Schelde, Nederduitsche dialecten in dicht en ondicht*, mag het ten andere voor een geluk gehouden worden, dat juist de keus gevallen is op den Bijbel van Bugenhagen (uit Ditmarschen, waar nog heden het zuiverste Platduitsch gesproken wordt), welks oudere saksische schrijfwijze zich ten nauwste bij ons schriftnederlandsch aansluit. Wie weet wordt de aanstaande platduitsche Bijbel niet eenmaal de grondsteen voor al de Nederduitsche tongvallen in het Oosten, en de tweede zuil naast de Nederlandsche, die den zegeboog der Dietsche taal en letterkunde spannen zal. Want nog eens, opdat men ons niet mis versta, is het niet noodig noch voor de eer noch voor de waerde van het gemeenschappelijke Dietsch, dat Oosterling en Wes-

hierboven gedoeld wordt, gelden overigens, o. a. : het onderscheid van klinker en medeklinker in het schrijven der tweeklanken *ei, ui, au, ou* naast de letterverbindingen *aj, oaj, oej, eew, iew, uw* (in plaats van *aaï, ooi, oei, eeuw, ieuw*), het stellen van b. v. *kauen, bouen*, zonder *w*, naast *keien, buien*, zonder *j*. — *Visch- vischen*, zonder tweede *s* staat gelijk met *lach- lachen*; het achtervoegsel *-lik* (niet *lijk*, 't mag zelfs zoo niet uitgesproken worden) staat gelijk met *-ig*. — *Oorspronglik* gaat hand en hand met *draaglik* (hier verhardt in de uitspraak de *g* tot *ch*, daar de *ng* tot *nk*, en de stamwoorden blijven onverminkt). De scherplange (niet hardlange) *ee* of *ae* (*paerd* naast *paard*) wordt in alle talen welluidend geacht. Men dede overigens beter de toch in klank verloopene dubbel-*i*, eenvoudig *y* te schrijven. Wanneer men *nog* en *noch*, *na* en *naar*, enz. onderscheidt, dan kon men dit ook zeer wel met *voor* en *veur* (vöör), hgd. *vor* en *für*, ja met *door*, eng. *thorough*, en *deur* (döör), eng. *by*, doen.

terling letter voor letter gelijk schrijven, indien zij maar algemeen verstaanbaar blijven, zoo min als zij noodig hebben gelijk uit te spreken om algemeen te worden verstaan, zooals dit dagelijks geschiedt. Dat dit ook voor het schrift reeds nu mogelijk is, mogen de proef-overschrijvingen der verzen van de hh. Groth en Ahrens bewijzen, welke ik hierachter volgen laat, en waarop Tannen's woorden : « die liesen sich wie die originalen » wel toepasselijk zijn. — Ook de Westvlaming en de Zeeuw spreken verschillig van ons; de eerste schijnt zelfs uit een verkeerd begrepen geloofsbelang zijnen tongval letterkundig te willen opbouwen, en toch zal het niemand in het hoofd komen, hen niet beiden als echte Nederlanders of Nederduitschers aan te merken. Zoo ook is de Platduitscher, al zou hij voortgaan verschillig te schrijven, zooals hij verschillend uitspreekt, geen taalvreemdeling voor ons, maar een stambroeder, dien wij moeten eeren en liefhebben.

* * *

Thans blijft ons nog over te spreken betreffende het oprichten van een Platduitsch Taal-Verbond. Reeds over eenige jaren was er sprake van de stichting eens Centraal-bonds te Berlijn, te gelijker tijd met de uitgave van een algemeen Platduitsch Tijdschrift. Komt het zoo verre, meenden wij toen, dan zal dat Tijdschrift zich noodzakelijk met het West-nederduitsch of ons Nederlandsch moeten bezig houden, en zal de Bond voor oost-nederduitsche spraak- en letterkunde zich in betrekking met sommige onzer taalkringen kunnen stellen; uit zulke betrekkingen zal dan gewis veel goeds voortspruiten voor de uitgebreidste studie van het Nederduitsch in het algemeen, en in het bijzonder voor de onderlinge bekendmaking der

letterkunden en de toenadering der beide taalhelften van het ééne rijkbespraakte Dietschland.

En zie, niet in het wufte Berlijn, waar ook het Hoogduitsch met het hofvolk keizerlijk troont, en waar zich nogtans als hooger gezegd, en volgens Groth's getuigenis in '73, een Platduitsch Centraalverbond tot behoud der moedertaal gevormd had, maar in het vrije Hamburg, waar jong en oud de « söete moederspraak » vereert, heeft zich op 25. September van het vorige jaar zonder schok noch stoot, zonder bluf maar niet zonder blijf, uit den schoot der « germanischen Sektion des Vereins für Kunst und Wissenschaft », onder de leiding des heeren Dr. W. H. Mielck, een « Niederdeutsches Sprachverein » ontwikkeld, dat verleden Pinkster zijne eerste algemeene vergadering moet gehouden hebben, en dat zich voorstelt een Tijdschrift en Archief voor taalgedenkstukken uit te geven. Al het goede doen uitschijnen, dat voor ons Dietsch reeds uit het programma-schrift, alsmede uit de grondtrekken voor de statuten blijkt, zoû ons te verre leiden. Laat ons terloops de verklaring van Dr. Mielck aanteekenen, dat de boerenstand en de kleine burger, die tot in het tweede geslacht van hem afstamt, enkel Platduitsch spreken, en dat deze millioenen menschen, wien de boekentaal niet te gemoet treedt als de schrifttaal, waarvan zij eenen tongval spreken, maar als eene heel vreemde taal, mogen geacht worden buiten den geestelijken invloed van het Hoogduitsch te leven. In de taal ligt alles, zegt hij, wat den volksstam drijft, beweegt, doordringt, bezighoudt. Voor eenen reinen klaren blik geeft de taal den volksaard weder. Zooals onze taal is, zoo is ons volk, zoo zijn wij. Wij willen, gaat hij voort, door opteekening der volksspraak en gevolgelijk der gebruiken, zeden en sagen, onzen volke een waardig « denkmaal » oprichten. Een der voornaamste

grondpunten uit de Statuten, waaronder voorts het opmaken eener Nederduitsche taal- en stamkaart, de vergelijking van den woordenschat met dien van andere germaansche talen, de uitgave van een middeleeuwsch woordenboek gerekend worden, betreft den kamp van het Nederduitsch met het Hoogduitsch in de oostelijke helft van ons dietsch taalgebied.

Ook een algemeen « Nederduitsch Spraakvereen » bestaat aldus, een middelpunt van werking voor al wie in Duitschland de oudere of nieuwere taal beoefent. Dit Spraakvereen of Taalverbond heeft reeds wortel geschoten en is op korten tijd zóó krachtig opgebloeid, dat het zijne vertakkingen op vele plaatsen heeft uitgebreid, getrouw aan Dr. Mielck's programma, waarin te lezen staat: Het Verbond mag zich niet tot een klein land en tot een eng stadsgebied beperken; maar het moet bewerken, dat zoo mogelijk vele groepen of afdeulings-verbonden overal op het nederduitsch gebied tot stand komen. Het Hamburger Hoofdvereen stelt zich dan ook in § 1 zijner statuten voor doel: « de navorsching der nederduitsche taal in letterkunde en tongval, als uitdrukking des voormaligen en tegenwoordigen nederduitschen volkslevens », terwijl § 3 vermeldt, dat het zich zoekt over het gansche gebied van het tegenwoordige en voormalige Nederduitsch uit te strekken.

VI. PLATDUITSCH KRINGEN.

En hier doet zich nu de wonderlijke verschijning op, dat niet slechts in het Nederduitsche land, en niet slechts met een geleerd doel van spraakbeoefening, zich verscheidene kringen vormen; maar dat deze zelfs in hoogduitsche streken, ja in vreemde landen ontstaan, en daar tevens een bepaald volkscharakter aannemen, zooals

te New-York, New-Orleans, San Francisco, aan den Mississippi, in Iowa en Wisconsin, in Californië en Australië, in Van Diemensland en China. Daar beoefenen de verblijvende Noord-Duitschers het Platduitsch, en het nieuwe keizerrijk, welks kern Noordduitschland uitmaakt, zal dezen toestand eer sterken dan zwakken¹. Zoo behelst de *Provinzial-Zeitung* van Bremerhaven, in haar nummer van 30 April des vorigen jaars eene nederduitsche correspondentie uit New-York, waaruit blijkt dat op 29 Maert aldaar een Beverstedter Platduitsche Club gesticht werd, welks statuten in het nederduitsch geschreven en gedrukt zijn, terwijl de moedertaal ook zooveel mogelijk voor de verhandelingen en zaakverrichtingen gebruikt wordt. En waarom nu Platduitsch, vraagt de Correspondent voor dezen Kring, die buitendien eene Maatschappij van onderlingen bijstand vormt? « Ja, » antwoordt hij, « wy syn alle Platdüitsche ùn bruken ùns nit to schamen, dat wy 't syn; ùn wen wy spreken als wy 't meenen, ùn schryven als wy spreken, gebruiken wy dat beste Middel ùm ùns Zweck: Vriendscap, Weldadigheid, Eenigheid ùn Onderhouding to erreiken. Un dan houlden wy daarmed in Eer ùnse Moederspraak,

Uns Platdütsch trou ùn söt;
Keen andere, klünk se nog soo kloek,
Dringt soo warm to ùns Gemöed.

De *Kieler Zeitung* van 16 Juni 1875 bevat onder het opschrift *Grosses platdeutsches Volksfest in New-York*, eene

(1) Om een gedacht te hebben van de germaansche kracht in de Vereenigde Staten, zoo wete men dat er op 7736 nieuwsbladen en tijdschriften die er verschijnen, niet min dan 338 in 't Duitsch, 8 in 't Nederlandsch en 26 in 't Deensch en Zweedsch geschreven worden; daerentegen telt men er slechts 23 in 't Spaansch en 26 in de Fransche wereldtaal. In Pennsylvania komen 59 duitsche, in Illinois 10 deensch-zweedsche, in Michigan 6 nederlandsche tijdsbladen uit.

uitgestrekte bijdrage, waarin vooreerst gesproken wordt van het ontstaan eener Nederduitsche Beweging, waaraan ook de Belgen blijken deel te nemen, en waaruit zij « Stärke ihres germanischen Elementen im Kampfe mit dem Franzosenthum hoffen; ihre Sprachverwandschaft mit uns reicht bis zum mündlichen Verständniss ». In het vrije Amerika is de taal- en letterkundige Beweging plotseling ernstig en machtig geworden, en dat wel in volkstammelijken zin. De *Newyorker Staatszeitung*, een der grootste bladen, geeft bericht van eene algemeene vergadering van geborene Platduitschers in de Beethoven-halle, alwaar hr. Gensch de openingsrede hield, en deelt verscheidene redevoeringen mede, allen in het Platduitsch, met het doel om een groot Volksfeest in den zomer te New-York op te richten, en een fonds te stichten om dit jaarlijks te hernieuwen. Toen van een feestblad gesproken werd, nam een ondernemend man op zich, een *Wekblatt: Uns' Modersprak* (die spelling! *Weekblad: Uns' Moederspraak* ware aldietsch verstaanbaar), aldus de eerste platduitsche Tijding, te stichten.

Niet minder dan 50 platduitsche Vereenen¹ hebben zich dadelijk uit alle streken aangemeld (de met Platduitschers samenlevende Hollanders en Vlamingen van Wisconsin, tot Iowa, enz., die overigens hunne moedertaal niet zoo licht vergeten, kunnen zich hierbij aansluiten), en eene ellenlange colom der *Staatszeitung* staat vol met oproepen en verklaringen van deelneming. Zoo verre gaat het, dat de Yankees, echte en gemaakte, die reeds uit zelfbehoud het Duitsch uit de scholen weren wilden, zich daartegen

¹ Een dezer Clubs zal de eer hebben het eerste standbeeld aan Fritz Reuter op te richten, zonder hier het denkmaal voorbij te gaan, dat eene trouwe hand te Eisenach op zijne grafstede geplaatst heeft.

beginnen te verzetten. Zoo heeft een afvallige, in overigens verdienstelijke en voor ons zeer verstaanbare verzen, een bundeltje uitgegeven: De Upstalsboom in Amerika, en oostfreese Rimelring van Harm Nielas Muller, New-York, Beckmanstreet, 48, waarin de Platduitsche Clubs, ja Groth en Reuter en heel de letterkunde en beweging worden over den hekel gehaald. Een staalken hiervan luidt:

De Platdütschen, dat is eenerlei,
Können bannige Bergen snakken,
Se kne'n den kleevrigen Spraken-Klei,
Als künden s'er Koeken van bakken.

Overeenkomstig met de dichterspreuk van den Ditmarscher hoofdleder Klaus Groth « *wo wi uns findt, wi holt tosam*¹ », heeft zich op gelijke wijze laatstmaal (6 Januari jl.) te Leipzig een Platduitsch Vereen gevormd, bij welker stichting een klein net boekskes van 20 bl. in-4°, bij Heinrich Fischer en C^o verschenen is, inhoudende dichterlijke Feestgroeten van de heeren J. Fr. Ahrens, Dr. Klaus Groth, betrekkelijk leeraar en professor te Kiel, en Dr. Willem Schröder, literaat te Berlijn.

Het is het echt dichterlijke gelegenheidsstuk van eerst-

¹ Zóó schrijft hij, wat wij in aldietsch weêrgeven zouden door: *Wör wy uns vinden, wy houlden saam*. *Wo* is afgesleten van *wör*, bijvorm van *waar*; *y*, *oul* laten zich zoo wel als *i* en *ol* lezen, en verbeelden buitendien ook « onze » uitspraak; *v* en *f* zijn in Deutschland in den aavang der woorden gelijkkluidend, terwijl het fijnere oor des Nederlanders een tamelijk onderscheid tusschen beiden maakt. Wat de verbiale vormen *wi findt*, *wi holt* (*holdt*) betreft, (zie hooger bl. 25), waarin H. van den Hove een scandinavismus zag, het is waarschijnlijk in navolging des van *ent* tot *t* versmolten uitgangs van den derden persoon meervoud, dat zulks plaats heeft, ofschoon men reeds in den Heliand die bijzonderheid aantreft. Hoe het zij, de Saksen zullen wel doen, hierin het Belgisch Nederduitsch en het Hoogduitsch na te volgen, willen zij tot eene gezamentlijke schrifttaal met ons geraken, te meer daar menige platduitsche tongval die bijzondere vorm des meervouds niet kent.

genoemde, benevens het luimige gedicht van den tweede, die wij ons voorgenomen hebben letterlijk, zonder één woord daaraan te veranderen weder te geven, doch, zooals hooger verzekerd is, op dusdanige wijze, dat geen Westering, Zuid- of Noordnederlander, die zijne moedertaal kent, het niet gemakkelijk verstaan zal, terwijl de dietsche Oosterling het even vloeiend als het oorspronkelijke lezen kan.

Wij kunnen tevens niet genoeg de aandacht der Nederlanders vestigen op de ernstige en veelbelovende wijze, waarop de Platduitschers de beteekenis en de strekking van den strijd voor hunne moeder- en onze broedertaal blijken te verstaan.

Ten slotte mogen wij hierbij nog voegen, dat verscheidene oost-dietsche letterkundigen aan de werkzaamheden van het Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres te Maastricht moesten komen deel nemen, o. a. de welbekende kunstschilder Christiaan Magnussen, van Hamburg, om onder vertoon van bewijsstukken en lichtteekeningen te handelen over de oude houtsnijkunst van Sleeswijk-Holstein en haar eigenaardig verband met de platduitsche taal, en verder, de hoofdleider Dr. Klaus Groth, die den toestand van het Nederduitsch in Duitschland bespreken moest.

Dan, deze voordrachten hebben niet plaats gehad, dewijl Groth door ziekte-omstandigheden, en gevolgelijk zijn vriend, in hun reisplan waren verhinderd geworden. Eene uitlegging hieromtrent, door ondergeteekende, met eene beknopte bespreking van Groth's onderwerp en met voorlezing van een bijhoorig gedicht, in platduitsche uitspraak, heeft niet kunnen plaats grijpen, omdat het Congres zijnen tijd besteed had aan sommige voordrachten, die daar veel minder, ja in 't geheel niet te huis hoorden. Toch heeft

Dr. Theobald, van Hamburg, die zich insgelijks bij de Algemeene Vergadering had aangeboden, doch voor de lezing van in 't Duitsch vertaalde dichtstukken wijken moest, gelegenheid gevonden, in de letterkundige afdeling namelijk, over de eenheid van schrijfwijze tusschen Oost en West te handelen. Op het feestmaal kwam hij er als van zelfs toe, over de stamverwantschap te spreken en de oprechte broederlijke genegenheid der Nederduitschers in Duitschland te betuigen. Hij deed zulks met bijval in het Platduitsch, en bevestigde aldus voor de eerste maal op een Nederlandsch taalcongres, zijnen tongval door het levende woord. Eigenaardig was het antwoord van den heer wethouder Marres, in het Maastricht'sch, waaruit de nauwe overeenkomst met het Platduitsch duidelijk bleek.

Schrijver dezes mag overigens verzekeren, dat zijne eigene hooger bedoelde, voor eenen bijzonderen kring van toehoorders gehoudene voordracht over het Nederduitsch in Duitschland, en vooral zijne voorlezing van een dichtstuk in platduitsche uitspraak, met volle belangstelling zijn gehoord en verstaan geworden, hetgeen zoowel van de lust als van de mogelijkheid eener letterkundige aansluiting tusschen Oost en West doet blijken.

Dat ook de belangstelling langs noordduitsche zijde niet achterblijft, bewijst het adres dat het 30^e Congres van Duitsche Taal- en Schoolgeleerden te Rostock, in zijne laatste zitting van 1 October jl. aan ondergeteekende behaagd heeft te zenden. Daarin drukt het Congres hem en zijnen vrienden de levendigste sympathie uit, voor zijne werkzaamheden ter aanknooping van nadere betrekkingen tusschen de Nederlandsche en eigenlijk Nederduitsche letterkunde, en vleit het zich met de hoop dat het den wederzijdschen geleerden gelukken moge, door

eene overeenstemmende schrijfwijze, hunne volksspraken ten nauwste bijeen te brengen. Dit zij zoo. In hoe verre overigens de mogelijkheid hiervan nog moet bewezen worden, mogen de volgende proeven in dicht getuigen.

Antwerpen, Wijnmaand 1875.

FEESTGRÖETE

DEN

LIDMATEN ÒN VRÜNDEŒEN VAN DAT PLATDÜTSCHË VEREËN

TO LEIPZIG DAARGEBRACHT

by den eersten geselligen Avend ùp 6ⁿ Januari 1875.

I.

Welkom myne lieve Vründ' ùn Gäst'!
Welkom hier to ùns Familienfeest!

Wy stammen Alle van dat platte Land:

5. Unt de Marsch, van de Geest, van den Waterkant
Waar de Wellen schümen, de Winter hüüst,
Ùn de Wind döör de hooge Eiken süüst;
Waar de Weid' soo gröen ùn so bruun dat Moer,
Waar de Kievit böwt in Riet ùn Roer,
Waar de witte Meew, ùn de wilde Äend,
10. An de blaue See mank de Biesen wöönt.
Soo kernig ùn krächtig als Would ùn Weid',
Soo eenvak ùn ernst als Moer ùn Heid',
Soo frisch als ùns' Velder in Dau ùn Daak,
Soo is ook ùns' platdütsch' Moederspraak.
15. Grofdrädig wel is maar 'aer dääglike Jak,
Doch smeert se sich ook keen Sminck op de Bak,
G'raad-ut, g'lyk-toe, ùn wis daarop,
Soo treft se den Nagel vast op den Kop.
Doch kan se ook flüüstren soo stil ùn vertrouwd,
20. Dringt Lust ùn Liefde sich 'et Hart maar eens ùt.
Ùn wé my maal lustig vertellen wil
Van Jüngenskneep ùn Kinderspil:

25. Whoe wy plükten ùns Hùnds- ùn Botterbloem,
Whoe wy lùggren deén ùnder'n Appelboom,
Whoe wy ringeld' ùn wringelden op den Knül
Ûn klattren deén op den höögsten Pül,
Whoe Heger ùn Hegster 'aer Nester bow'n
Uut Sprok ùn Mos ùn weeke Down,
Whoe de Koeckoek riep ùn de Drossel sùng,
30. Ûn van Boom to Boom de Kat-eeker sprùng,
Whoe in Scheemren ùn Nachtens schreewd' ùn hui'
In den hollen Boom de Doodenuul:
Dat wardt in ùns' Moederspraak wedder frisch,
Ûn dat is wel, als wen uut Veld ùn Wisch
35. Över 't gröene Hoult ùn de brune Heid'
Als Vöörjaarslucht dat heröver waeit.
Whoe een platdütsch Vermaan Een' vatten kan,
Whoe Menigeen nog denkt daaran:
Als hé eens naar syn' Moeder kwäm,
40. Op lange Tyd van 'aer Afscheid näm —
Whoe 't uut den Dörp nog is mit 'em gegaan,
Ûn by'n Krüüsweg trowhartig vöör 'em kwäm staan,
Ûn häft 'em de Hand op de Schouldren gelegd,
Ûn de Rechte 'em gegeven, ùn to 'em geseigd:
45. " Myn Söön, dù gaeist nu in de Werld
" Ûn bist op dyn eigen Vöeten gesteld,
" Wees braaf ùn goed ùn ward een Man,
" Ûn maak dyn oulde Moeder keen Schan'."
50. Hebst dù dit ùn dat över Boord ook gesmeten,
Dit Moederwoord hebst dù ni' vergeten;
Dat platdütsch Woord, dat was dyn Segen,
Dat bleef dyn Erfdeel van Moeder wegen.
Waar een Krüüsweg kwäm, waar de Straat sich kröm',
Daar höörd'st Dù se wedder, dé troue Stem.
55. Se klopte wedder lyse by di an:
" Ach maak dyn oulde Moeder keen Schan'."
Ûn gùng dy 't goed, ùn gùng dy 't slecht,
Dat Woord wees dy immer den rechten Weg.
Heb ik Dit ùn Dat över Boord ook gesmeten,
60. Myn Moederspraak heb ik ni' vergeten.

- Ûn dé to ùns' platdütsch' Familie höört,
Dé houldt ook de platdütsche Spraak nog waerd.
Meen ik maal to Huus wat recht vründlik ùn trou,
Dat vertel ik 'et liefste op Platdütsch myn Vrou.
65. Ûn gaeit my myn Dryver, myn Jùngen, över Stüür,
Dat ik 'em, verstaecit sich, de Ooren maal schüür,
Den Pockel 'em inryf mit Haselvet,
Wen hé sich sonst niet böögen læt,
Dat maak ik immer op Platdütsch af,
70. Ûn wen hé ook luudhals blaart ùn blaf', —
Dan set ik een platdütschen Trùmff eerst daarop,
Dan böögt hé den styven Nekke ùn Kop.
Soo gëft dat keen Vöörval, keen Lust ùn keen Last,
Waar my soo'n echt platdütsch Woord niet maal past,
75. Dat heb ik gants seker van Moeder geleerd,
Want die kon op Platdütsch, soo als sich dat höört.
Ûn platdütsch Aard ùn platdütsch Woord,
Dat yndt nog immer de rechte Poort.
Wé syn Moederspraak niet meer estimeert
80. Is översnapt, wen ni' överstudeerd —
Ûn platdütsch Aard ùn Eerbaarheid
Soo na ùn na daarmed fleuiten gaeit;
Want sonst waer' dit wel ni' soo slim,
Hängt man sich een hoogdütschen Lappen ùm,
85. Ûn wen sich ùns' platdütsche Kökenmamsellen
Op hoogdütsch schelden by 't Kartoffelschellen.
De Spraak is meer, als an 't Kleed de Soom,
De Spraak is een heerlik Heiligdom,
Dat Platdütsch héft ook op den Kansel gestaan,
90. An Altaar ùn an Dööpsteen syn Diensten gedaan;
Wen 'aer hoogdütsche Süster nu op den Längen
'Aer ook van Katheder ùn Kansel gedrängen,
Is 't doch keen Manier. 'aer nu mit Vöeten
Als Aschepoester an d' Syd to stööten.
95. Kyk bloot, whoe de Deern een Mündwerk hët,
Wen ùnse Fritz Reuter 'aer snakken læt;
Woe 't hartlik ùn trou ùn lieflik klingt,
Wen se treurig is, wen se lacht ùn singt.

- Ja, als 'aer maar eerst de Kakelriem
100. Maal gesneden ward — als de "Quickborn" kwam —
Doe stünden daar Lüüd', ùn wùnderden sik,
Want se meenden, se lägen al in d'Sark als Liik',
Ûn nu was 't ùp eenmaal levend gewor'n,
Als na Winterstyden de Beek ùn de Born,
105. Ûn als Vöörjaarsstemmen uut Veld ùn Wisch
Soo lustig ùn luud, soo hel ùn frisch,
Soo heerlik klünk döör Dau ùn Daak
Nu wedder ùns' platdütsch' Moederspraak!
Soo laat ùns dan ook, de Jüngen als de Oulden,
110. Ûns' Moederspraak in Eeren houlden;
Ûn allen, dé hier kwämen tosaom!
Nog eenmaal van Harte, welkom, willekoam!

J. FR. AHRENS.

II.

- Vöör Jaren kwam een Man eenmaal
Van Californien heen-daal.
Hé had daar "gediggerd," als men segt,
Gould 'graven, doch loonde de Arbeid slecht.
5. Dat gaf keen Hoopen, brocht keen Voer,
Als by den Törf to Huus op 't Moer,
Als hé gedacht had, doe hé höör',
Dat daar dat Gould to graven wäer.
Ja, graven kùn man, Land ùn Sand,
10. Dat lag daar open vöör de Hand,
Doch Gould, de Klümpen, als hé meen',
Van Gröötte als ùnse Akkersteen',
Had jüist een Andre even weg,
Waar hé nu Sand to graven plëg',
15. Ûn Körrrels vùnd man an ùn af
Als söcht man sé uut Weitenkaf.
"Nee, graaf dù my!" segt ùnse Vrind,
"Dat kan ik ook, waar Menschen siint,
"Waar man sich avends legt to Bed,
20. "Ûn vöörher warm gegeten hët.

- “ Hier mank de Beren ùn de Bööm’
“ Wordt my de Saak to ùnbekwäem —
“ Ü Andren ook? ” — Soo roept hé luud
“ Syn Maten uut ’aer Lökker uut —
25. “ Wilt j’ mit ” Ûn wyst, de Piek in Hand,
Naar ’t Oosten uut in ’t vremde Land.
Dé Spraak verstünden se, sonst waer’
Verstaan maar sydlik ünder ’aer.
Daar war’n Fransosen, Spanjers, Deen’,
30. Van allerwaerts waarher waarheen.
Doch Platdütsch, wen ’t maal recht wat geldt,
Verstaeit man op de gantse Werld.
Mit wou’n se: Jo, ùn Yes, ùn Woei —
Ûns’ Vründ dé kende d’Oorthgraphie.
35. “ Slecht gaeit dat, ” segt hé, “ ùns al langn,
“ Dat is als Vlöö’n in Kaf to vangn,
“ Hier lang naar ’t Oosten ligt New-York ”
— Hé teekende een Spoorweg mit den Vork —
“ Daar gaan wy. ” — Ûn se pakten in —
40. “ G’lyk Oosten uut, daar gaan se hin. ”
Ûns’ Vründ dé kende syn Oorthgraphie,
Hé wist, New-York was naër bi,
Als ùm Kaap Hoorn den langen Weg.
Een Platdütsch vindt sich wel torech’.
45. Soo wanderden sy mit Pak un Sak,
Ûn lieten den Spaden ùn de Hak.
Se wanderden över Moer ùn Heid,
Se wanderden, waar keen Pad meer gaeit,
Sliepen ünder den Hemel snachts getroost,
50. Ûn wanderden smorgens wedder los.
Doch endlik ward dat Eten knap,
De Weerdshüser faelden mit Schenk ùn Schap.
De Spanjer ùn Fransoos warden möed,
De Deen dé hùmpelde op de Vöet’,
55. De Platdütsch mit syn Oorthgraphie
Behield den goeden Moed daarbi.
Hé dacht, dat moest ja deusig siin,
Waer’ hier keen Menschensiel to vin’n.

- Hé liet se hùmplen, liggn ùn steen'n,
60. Ûn streefde bergop, sich ùm to sien.
 Ûn sie, wat siet hé, als hé siet ?
Vast als een Dörp Zigeunerslied' !
De Telten rooken, 't Gebraad dat riekt,
Ûns' Holst' dé snüffelt, ùn hé kiikt !
65. Ei Wetter, denkt hé, wat een Braden !
Könden dé ùns ni to Gasten laden ?
Gewis, so denkt hé nog eenmaal,
Ûn gaeit den Berg almaklik daal.
 Ûn als hé weet, ùn hët ervaren
70. Waar hé ook kwäm in vele Jaren :
Waar Een maar reist, ùn wankt, ùn gaeit,
Dat seker Platdütsch elk verstaeit —
Soo röept hé över den Kraal entlang :
" Is niet een Holsteen' hier daarmank ? "
75. Ûn sie, de Hööfdling van den Trop,
Mit búnte Veddern op den Kop,
Blau getateweerd, bemaald, besmeerd,
Den Düvel g'lyker dan ùns' Weerd,
Dé heft sich op, een Kerl — soo sacht
80. Van Lengte, ik seg, een Voet or acht,
Ûn segt — in Hand een Bradenstük —
" Een Holsteen' ? " segt hé, " dé ben ik.
" Waar bist dù her ? " " Ik, segt ùns' Vrind,
" " Ik ben een Angeliter Kind. " "
85. " Soo, segt de Mohikaner, ik
" Ben Swanséner; ik had dat G'lük,
" Als 't een-ùn-vyfdig mit ùns klaar,
" Ik by den Trop hier Hööfdling ward. " —
Ja, nu was 't goed, Fransoos ùn Deen
90. Ûn Spanjer haalden se mit daarheen,
Ûn aten, ùn dat smiek ni' slecht;
Mit Platdütsch vindt man sich torecht.
 Gëft 't wel een Plakke op dese Äerd,
Waar niet maal Platdütsch gesproken werd ?
95. Naar den Noordpool op, segt Doctor Pansch,
Hoorden wy keen Engelsch ùn keen Fransch.

- Rein niks als Platdütsch, — vrylik wäer
Ûns' Manschap meest uut Holsteen hër,
Ûn wat wy ûnderwegen dropen
100. War'n Walvisch', Seeköe', Beer'n ùn Robben.
Sonst, waar man Menschen drepen mag,
Treff man gewis van ùnse Slach,
By Türken, Mooren ùn Chineesen
Daar syn se, edder syn 'er gewesen.
105. Liep niet een Schip, de Galathee,
Maal Japan an by hooge See,
Voor jaren al. De Kaptein, Pott,
Dé vraagde, of man keen Dolmetsch had?
Dén had man, ùn nu ward gereed
110. In alle Spraken dé man hee(f)t:
Fransoos ùn Engelsch, Spaansch, Latiin,
Niks van hün allen trok daarhin,
Keen Dolmetsch kreeg een Woord to vaten,
Se stündn kopschüdlend ùn verlaten.
115. Doe sei de Stuerman, Jochem Krüm,
Ûn draeide syn Prüüm een paar maal ùm:
" Kaptein, soo segt hé, da's de Saak:
" Dat Swyntüüg hêt hier gaar keen Spraak!"
Dat hölp, want richtig Bremer Plat
120. Dat hadden se eer in Japan gehad.
Ûn Pot dé sei: " Ik dümme Hünd,
" Dat had ik g'lyk al weten gekünd,
" Platdütsch verstaet ja ieder Kind!"
Ûn veerdig ward man nu geswind.
125. Ja, als ik seg, by Mamelukken,
By Türken, Mooren ùn Heidukken,
In de Brasielje, wyd ùn syd,
Waar 't ni to heet is, sitten ùns' Lüid'.
Hitte dat gaet nog, Temperatuur,
130. Doch Dörst is tegen ùns' Natuur.
Sonst syn wy allerwaerts in Drift
Waar t'eten ùn to drinken gëft.
Gaar op de See, soo wyd se rekt,
Waarheen een Stroom syn Öevers strekt,

135. Wasrheen een Schip dat Segel vöert,
Daar wordt ùns ouldde Plat gehöörd.
Keen Stük an 't Schip — ùn 't hët een Naom,
Soo is hé uut dat Platdütsch gekoom';
Keen Woord op 't Schip wordt gecommandeerd,
140. Man hëft't to-eerst op Platdütsch geleerd;
Wen 't nu ook engelsch, hoogdütsch luudt,
Uut 't Platdütsch naamn se dat heruut.
Ûn wen 't maal gaeit in Storm ùn Nood,
Wen 't gaeit op Leven edder Dood,
145. Wen t' huult ùn kraakt op 't wilde Meer,
Dan klingt dat Platdütsch rüwig döör,
Ûn wen 't Latiin maal al to En(d),
Bringt Platdütsch ùns de Haven binn'.
Ûn nit alleen to Schip, wen 't geldt, —
150. Eens commandeerde 't Goed ùn Geld,
Den Handel op de halve Werld.
Van London bet naar Astrachan
Regeerde de platdütsch' Handelsman.
Naar Cölsch Gewicht, naar 't Lübsche Geld
155. Ward gerekend ùn gewogen op de Werld.
Op platdütsch schikte de Handelsheer
Syn Wissels över Land ùn Meer.
Ûn jaagde de ouldde Hansabünd
Den Deen heruut uut Belt ùn Sünd
160. Bloot één Ding was ni recht ùns' Saak :
Wy vündn an 't schryven meest keen Smaak.
Wen Kaptein Pot in de Haven wäer,
Soo riep hë : " Jüng'! dat Blakvat hër!
" Een Boge Postpapier! een Veder! —
165. " 'k Möet doch maal schryven an ùns' Reeder.
Ûn sette sich achter den Klapdisch hin,
Ûn sat, ùn stipte de Veder in,
" Nà! " sei hé, " ùn, wat schryven wy dén?
" Da'k mit Lading angekomen ben?
170. " Ankom'n, dat weten se, doe ik immer!
" Dat 't Wedder slecht? 't Was dikmaals slimmer.
" Dat ik gesünd? Weten se eerst recht.
" Jung', neem dat Blakvat wedder weg! "

- Ûn by ùns' Schippers, ùnse Boùr',
175. Was 't Pralen ook ni de Natùùr,
Soo gaar ùns' Moltk' ùn Blücher tusten,
Bet op soo'n enkel Woord, als : flusjen!
Soo överlieten wy in Vreden
Den andren Dütschen gants dat Reden,
180. Bet endlik dacht Markeur, Barbeer,
Dat Platdütsch gaar keen Spreken wäer,
Ûn wy byna ook selven meen',
Ûns schööne Plat dat waar' gemeen.
Doch de Berlyners hebben ùns geleerd,
185. Waarheen de valsche Demoed vöert:
" Bescheidenheit ist eine Zier,
" Doch geht es besser ohne ihr. "
Gants Dütschland was maar to bescheeden,
Had 't sonst den franschen Praalhans geleden?
190. " Houwt 'em eruut ! " Ûn Ieder fleuit
Syn Psalm als 'em de Snavel staeit!
Dat hebben wy gedaan. Nu staeit dat Riik,
Ûn ieder Stam verwündert sik.
Dat maakt den Platdütsch endlik kloek:
195. Wat alle syn, dat syn wy ook,
Van Dütschland niet de slechtste Kinder,
Van Aard, van Slach, van Spraak ni' minder.
Höört toe, jy Andren, war'n wy stùm,
Höört toe, dat Ding dat draeit sich ùm!
200. Van nu an is 't een ander Kraam;
Waar wy ùns vindn, wy houlden saam!
Ûns' Moederspraak, soo slecht ùn recht,
Dé ouldse vrome Reed' —
Waar bloot een Münd: Myn Vader! segt,
205. Ûns klingt dat als een Beed'.
Ûn daarmit houldt se ùns tosaam,
Ûn Platdütsch is ùns' Eerennaam.

KLAUS GROTH.

AANMERKINGEN.

I.

Vers 1. GĀST', afgeknot meervoud, 't welk wij gelijk meer andere plaatselijke afknottingen, wegens het rijm of den aanklank laten bestaan. — V. 4. MARSCH en GEEST, laag- en hoogland in Ditmarschen; zie ook Kiliaan en Weiland. — V. 5. WEL, baar, ook bij Kiliaan; vgl. *wellen*, koken. — V. 9. AEND, eend; in den Teuthonista van Gherard van der Schueren: *ende*, *ante*. — V. 10. MANK, tusschen, eng. *a-mong*; vgl. *mengen*; z. Teuth. en Kil. — V. 12. EENVAK, eenvakkig, eenvoudig, hgd. *einfach*. — V. 13. DAAK, nevel, zie Kil; vgl. *dekken*, *dauw*. — V. 16. SMINK, blanketsel; hgd. *Schminke*: id., voorts bijenzalf, sneetje spek, enz. alles in den zin van smeeren, *smijdingen*. — BAK, wang, z. Kil; vgl. *bakhuis*. — V. 17. GERAAD-UUT, rechtuit; z. Kil. *gheraed*, effen, recht. — V. 18. DRAPEN, Teuth. *drepēn*. is de oudere vorm van 't hgd. en nederl. *treffen*, waaraan wij ons houden. — V. 21. WÉ, wie. — V. 24. LUGGEREN, luieren; vgl. eng. *lag* dralen. Frequentatief van *luggen*, bij Kil. *ignave et segniter agere*. — V. 25. RINGELEN en WRINGELEN; freq. van *ringen* *luctari*, en *wringen*. — KNÛL, grasplek, hooggelegen landstuk; vgl. eng. *knol*, kleine heuvel. *Knol* duidt eenen uitstek, eene verhevenheid aan. — V. 26. PÛL, boomkruin; vgl. Kil. *pol*, top: *cacumen*, *fastigium*. — V. 27. HEGER, hgd. *Häher*, meerkol, roetaard; vgl. zweedsch *hüger*, deensch *heire*, fr. *héron*, reiger. — V. 27. HEGSTER, ekster, z. Kil. — V. 27. 'AER, haar, hun, even als in 't oudere nederl. en het hoogd. (*ihr*), in 't meervoud zoowel dienstig voor 't mannelijk als voor 't vrouwelijk geslacht. — V. 28. SPROK, sprokkel, afgevallen dor boomtakje, z. Weiland. — V. 28. DOWN, dons, ook Eng. — V. 29. DROSSEL soort van lijster, z. Kramers. — V. 30. KAT-EEKER, (kat-eik-dier), eekhoren; onze uitgang *horen* of *hoorn* is bij verbastering ingeslopen van kern of korn (Bilderdijk), of *kwern* (molen) volgens J. C. Adelung, of eenvoudig van den uitgang *er*, zijnde *eeker* aldus een eikdier, ook *eekkat* genaamd. — V. 31. NACHTENS, vgl. ('s) *ochtends*, bij Kil. *nuchtens*. — V. 34. WISCH, beemd, z. Kil. — V. 37. EEN, iemand, ook nederl.: *si brachten een tot mi* (Bijbel 1477.) — V. 39

NAAR, *versus* en *secundum*, wordt in 't nederl. van NA, *post*, onderscheiden; de Platduitscher zal wel doen hierin na te volgen, vooral duidelijkheidshalve. — V. 55. LYSE, zacht, z. Kil. — V. 65. DRIJVER, in de zin van knecht, zaak-drijver. — V. 70 BLAREN, schreien, z. Kil. *vagire* en *balare*. — V. 71. TRÜMF, troef, van *triumph*. — V. 73. SOO GEEFT DAT keen vöörval, vgl.... *geen wonder*. — V. 83. SONST, *sunst*, *sust*, *sus*, anders, z. Kil. en Weiland. — V. 83. SLIM, erg, ook goed nederl. in dien zin. — V. 84. MAN, ook vroeger nederl. voor *men*. — V. 97. SNAKKEN, praten, snappen, klappen, babbelen, z. Kil. — V. 99. KAKELRIEM, spanader, tongriempje, dat het spreken, *kakelen*, belet. — V. 102. SARK of zerk, in eerste beteekenis eene doodkist, ook in 't nederl. Z. Weiland.

II.

Vers 2. HEEN-DAAL, naar beneden, af; vgl. ons oud *dalewaert*, dat hetzelfde beteekent. — V. 3. DIGGEREN, luimiger of verkeerder wijze gevormd naar het eng. *digger*, van *dig*, graven, of frequentatief hiervan. — V. 7. HÖÖR' voor HÖÖRDE. Zulke afkappingen in den verleden tijd, alsook in de onbepaalde wijs en in het meervoud van zelfstandige naamwoorden, komen meermaals in den platduitschen tongval voor; in de schrifttaal dienden zij echter vermeden te worden. Hier en elders hebben wij ze des rijms wege laten bestaan. — V. 8. WAER, was. Beide vormen zijn platduitsch; de eerste blijft hier voor het rijm bewaard. — V. 24. LOK, bij Kiliaan ook voor gat, put, *loch*; men herdenke hier, dat de meeste onzijdige naamwoorden der sterke verbuiging ook in 't nederl. op *er(s)* uitgaan. — V. 28. SYDLIK, zijdelings, gedeeltelijk. — V. 30. ALLERWAARTS, allerwegen, van een oud woord dat *bewaarde* plaats, en bij uitbreiding *oord* beteekent; vgl. eng. *ward*, wijk, canton. — V. 34. OORTHGRAPIE, orthographie, in de luimige beteekenis van landkunde, waarbij op *oord*, streek, gezinspeeld wordt. — V. 51. KNAP, schaarsch, ook Deensch. Den weled. heere Jhr Mr W. C. de Jonge van Ellemeete, van Oostkapelle, aanbevolen voor de uitgave zijner fraaie verhandeling over dit woord op het laatste Maastrichter Taalcongres. Vgl. Kramers. — V. 52. FALEN, ontbreken. Het faalt mij aan.... (VONDEL). — V. 52. SCHENK en SChAP. Bij Kil. is *schenck* zoo veel als schenker, aldus kroeghouder; *schap* geldt algemeen voor kasplank of buffet; z. zelfs Kramers. —

V. 57. DEUSIG, dom; z. Kil. en vgl. *duizig, dwizelig*, ver dwaasd, verwonderd. — V. 63. TELT, tent, ook bij Kiliaan. — V. 64. HOLST', gemeenzame verkorting voor *Holsteiner*, even als verder HOLSTEEN'. — V. 66. LADEN, uitnoodigen, ook in 't nederl. in *de vroedschap laden* e. d. — V. 68. ALMAKLIK, allengskens, hgd. *allmählich*, van *mächtlich, gemächtlich*; bij Kil. *macklick* — *lentè, tardè*. — V. 71. WANKEN, in Nederland minder dan het voortdurende *wankelen*, zich langzaam heen en weër bewegen, bekend. — V. 73. KRAAL is eigenlijk een dorp bij de Hottentotten. — V. 87. Hieronder verstaan: toen Denemark Holstein herwonnen had in 1851. — V. 97. VRIJLIK, zekerlijk, ongetwijfeld; in beteekenis, van *ingenue* tot *utique* overgegaan. — V. 99. DROPEN, praeterit van *drepen*, oudere vorm van *treffen*. Z. ook I. v. 18. — 108. DOLMETSCH, tolk, uit het slavisch *tolmatsch*, taalman, bij KIL, *tolmetsch*. — V. 109. REDEN, spreken, waarvan *redenaar*. — V. 135. SEGEL, zeil, z. Kil. — V. 147. RUWIG, van *ruwe, rouwe, roeuwe*, rust. z. Kil; vgl. *ruwaard*. — V. 153. BET, tot, z. Kil. Melis Stoke gebruikt het. — V. 163. BLAKVAT, inktpot. z. Kil. *black-horen*; vgl. ook *zout-vat*. — V. 164. BOGE, vel papier, dat gebogen, gevouwen is. — V. 167. KLAPDISCH, afslaande tafel, welker valblad bij KRAMERS tafel-klap heet. — V. 174. BOÛR, boer, als samengetrokken van bou(w)er. — V. 176. SOO GAAR, zelfs; *gaar* beteekent geheel, gansch, z. K. — V. 176. TUSSEN, zwijgen, van *tus, sus!* bij KIL. niet slechts *cedare, tranquillare*, als heden (sussen) in 't Nederl., maar nog *cessare, tacere*; in Meklenburg *tüscheln*, hgd. *zischeln*, fluisteren. — V. 187. IHR staat hier verkeerd voor *sie*, als een klein voorbeeld hoe de Nederduitscher in 't algemeen zich belachelijk maakt, met zich eene vreemde taal voor de zijne te willen toeëigenen.

ALGEMEEN BERICHT.

Voor den WEST-DIETSCHER of NEDERLANDER. Hij spreke alle letters als naar gewoonte uit, *zonder* acht te geven op de gestipte (ä, ö, ü), op ééne uitneming na voor ù (korte *oe* of *doffe o*), die den klank verbeeldt met welken de Vlaming b. v. zijne *o vóór f, m, nn, ng, nk, nt, mt*, uitspreekt, in: *dof, stom, jong*, enz. De vervan-

ging der *z* door *s* zal hem niet hinderlijk zijn, daar vele oude lieden nog zoo schrijven; men kon daartoe overigens eene omstaande of wel de opstaande *s* gebruiken. De *ae* verbeeldt den zwaren ee-klank in *peerd*, *steert* (paerd, staert), enz.; verscheidene Noord- en Zuidnederlandsche schrijvers bezigen die spelling. — *Tu* en *üü* gelden voor *ui*.

Hij herinnere zich dat wij hier niet te doen hebben met een zuiver algemeen geldend Platduitsch, dat tot hiertoe nog niet bestaat, maar met een platduitsch dialect, van Ditmarschen namelijk, dat zooveel mogelijk naar afknottingen en inkrimpingen streeft.

Wil hij overigens weten hoe de Platduitscher uitspreekt, dan stelle hij zich voor, dat deze *y* als *i*, *oe* als *oo*, *ü* als *ae* (*η*), *ö* als *eu* (kort), *u* als *oe*, *oul* als *ool*, *sch* als *sj* uitspreekt.

Voor den OOST-DIETSCHER of PLATDUITSCHER. Hij spreke alle letters als naar gewoonte uit, zonder acht te geven op de Nederlandsche uitspraak. Houdt hij echter er aan deze te kennen, zoo wete hij, dat *y* als hgd. *ei*, *oe* als *u*, *u* als *ü*, (*ü* als *u*, hier), *eu* als *ö*, *ou* als *au*, *sch* als *sg* in 't begin, en als *s* in 't midden en op 't einde der woorden, luiden. *Tu* en *Üü* (lange *u* en lange *ü*) worden in 't schriftnederlandsch *ui* geschreven en luiden hgd. *eu*. Wij hadden eerst gemeend *uu* en *üü* door *ui* en *üi* weér te geven (*uü*, *flüüsteren*); doch wij willen iets aan de toekomst overlaten, uit schrik dat de Platduitscher *uj* en *üj*, dat is nederl. *oei* en *üi* uitspreken zou. Wij deden dit te meer, daar het ons doel niet is te willen bewijzen, dat de Oosterbroeder het Dietsch op dezelfde wijze als wij, spreekt en schrijft, hetgeen voor den oogenblik zelfs een vrome, ja nuttelooze wensch zou zijn; maar wel, dat hij eene voor ons VERSTAANBARE taal schrijven kan.

Die verstaanbaarheid zal niet door *uu* of *üü* verhinderd worden, te meer daar de Westvlaming, de Zeeuw, de Limburger enz. niet anders uitspreken, en eveneens de *y* voor lange *i* gelden laten.

